

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ  
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ  
ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ  
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

# ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Методичний посібник

Харків  
«Друкарня Мадрид»  
2019

УДК 376-056.2/3 (477)  
О-64

*Друкується за рішенням ученої ради Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 6 від 18.09.2019 року)*

**Рецензенти:**

*Я. І. Юрків*, доцент кафедри соціальної педагогіки Навчально-наукового інституту педагогіки та психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», кандидат педагогічних наук, доцент;

*В. В. Байдик*, старший викладач кафедри педагогіки та психології Луганського інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук

**Автори-укладачі:**

*О. В. Коган*, завідувач обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

*О. А. Манукян*, методист обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

*І. О. Юдіна*, методист обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

*С. М. Гаврилюк*, методист обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

**Організаційні** засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.  
ISBN 978-617-7845-11-8

Посібник присвячений гостроактуальним проблемам, що потребують негайного розв'язання, – веденню документації та посадовим обов'язкам. Зазвичай і в асистентів учителів-початківців, і в асистентів учителів з певним досвідом роботи виникають запитання щодо вищенаведених напрямів у роботі. На сьогодні немає чітко визначеного переліку документації, яку повинен вести фахівець зазначеного напрямку, тому в цьому виданні проаналізовані нормативно-правові документи, що регламентують діяльність асистента вчителя, оптимізований матеріал та окреслені основні вектори діяльності асистента вчителя.

УДК 376-056.2/3 (477)

ISBN 978-617-7845-11-8

© Луганський обласний інститут  
післядипломної педагогічної освіти, 2019  
© «Друкарня Мадрид», 2019

## ЗМІСТ

Передмова .....	4
1. Нормативно-правові засади інклюзивної освіти .....	5
2. Посада асистента вчителя в закладі освіти з інклюзивним навчанням .....	11
3. Роль асистента вчителя в діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами .....	24
4. Планування роботи асистента вчителя, оптимізація діяльності з ведення документації .....	32
5. Сутність процесів адаптації та модифікації для вдосконалення процесу освіти учнів з особливими освітніми потребами .....	41
6. Спільне викладання як запорука успішної взаємодії учителя та асистента вчителя .....	50
7. Робота асистента вчителя з батьками .....	54
8. З досвіду роботи педагогів Луганської області, які працюють в інклюзивному просторі .....	63
9. Список використаних джерел .....	107

## ПЕРЕДМОВА

Інклюзивна освіта – це не просто прихід дитини з особливими освітніми потребами до звичайної школи. Це створення в спільному просторі особливого підходу до навчання такої дитини, який передбачає додаткові елементи освітнього процесу – індивідуальний план розвитку дитини, спеціально облаштоване місце, належні умови для неї і обов'язкова наявність асистента вчителя інклюзивному класі.

Посада асистента вчителя є відносно новою для української школи. Вона розглядається в контексті інклюзивної освіти, адже головне завдання асистента вчителя – допомагати вчителю навчати дітей з особливими освітніми потребами. Робота асистента вчителя складна, багатогранна та динамічна і вимагає від нього певних знань, умінь та навичок. Зокрема **ґрунтовних знань законодавчо-теоретичної бази до якої належать:** основи законодавства України про освіту; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; індивідуальні аспекти розвитку дітей з особливими освітніми потребами; норми й правила ведення документації. Важливими є і **практичні навички, які повинен опанувати асистент учителя:** застосування професійних знань у діяльності; здійснення педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; вміння налагоджувати міжособистісні стосунки між усіма суб'єктами освітнього процесу. Успішність професійної діяльності також залежить від **особистісних якостей асистента вчителя до яких можна віднести:** комунікативні та організаційні здібності; здатність співпереживати; ціннісні орієнтації [35].

Посада асистента вчителя передбачена українським законодавством. Вона включена в Класифікатор професій (наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327) та передбачена Типовими штатними нормативами закладів загальної середньої освіти (наказ МОН України від 06.12.2010 № 1205). Норма ставки асистента вчителя складає 1 ставка на клас, що дозволяє повною мірою забезпечити належну організацію навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Асистент учителя забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу насамперед для дітей з особливими потребами, але слід зазначити, що **асистент учителя працює не з конкретною дитиною, а зі всім класом, у якому можуть бути й кілька дітей з особливими освітніми потребами.**

Важливим складником успішного функціонування інклюзивної системи освіти є, безперечно, командний підхід. Зогляду на це роль асистента вчителя є значимою в забезпеченні успішного освітнього процесу: для учителів, дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків і решти дітей у класі. Задля цього асистент учителя не тільки має бути свідомий до своїх обов'язків, сучасних методик викладання, а й повинен плекати низку цінностей та особистих якостей.

## I. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Інклюзія – це доступність освіти для всіх, коли всім зручно незалежно від наявності особливих освітніх потреб. Переосмислення суспільством ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, зокрема й до дітей з інвалідністю, визнання їхніх прав на здобуття освіти, окреслення пріоритетних цілей, завдань, підходів зумовлює необхідність визначення оптимальної організації освітнього процесу де наявні спеціальні умови для дітей з особливими освітніми потребам.

У той час, як в країнах Європи інклюзивна освіта наявна давно, в Україні вона набирає обертів останніми роками. За кордоном ніхто не звертає уваги на особливості дитини, там реально оцінюють її можливості. У нашій країні все ще є проблеми, пов'язані з упровадженням інклюзивної освіти, хоча вже є перший позитивний досвід. Попри велику кількість змін у законодавстві щодо інклюзивної освіти та певні практичні здобутки, це питання все ще не стало основним для місцевих органів управління освітою й органів місцевого самоврядування. Є проблема розуміння концепції інклюзивної освіти (досі переважає медична модель сприйняття інвалідності), і, як результат цього, труднощі у визначенні можливих механізмів її впровадження. Значним досягненням та суттєвим кроком уперед можна вважати створення системи інклюзивно-ресурсних центрів і центрів підтримки інклюзивної освіти на заміну застарілій моделі психолого-медико-педагогічних консультацій [5, с.38].

Разом з вибором Україною курсу на розвиток інклюзивної освіти значно посилилась увага до якості й доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з інвалідністю. У 2009 році (Конвенція

«Social Exclusion/Inclusion»:  
переклад термінів

Будь-яке використання термінів і категорій іншомовного походження викликає численні труднощі при їх перекладі. Оскільки сталих україномовних аналогів терміну «social exclusion» ще немає, суто лінгвістичні можливості передбачають «соціальне відчуження, соціальне відсторонення, соціальне відторгнення, соціальна ексклюзія, виключення із суспільного життя, ізоляція, десоціалізація. Відповідно, «social inclusion» – це «соціальне залучення, залучення до суспільного життя, соціальна інтеграція, соціальна інклюзія, соціальне включення».

**Особа з особливими освітніми потребами** – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі в житті громади.

*Закон України «Про освіту»*

В основному законі нашої держави – Конституції України стверджується рівність прав усіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, від мовних та інших ознак. У розділі «Права людини» декларовано демократичні та гуманістичні положення, які відповідають духу й букві міжнародних угод і договорностей та мають забезпечити захист прав усіх верств населення. У Конституції України визначено й стверджено основні права людини, серед яких право на освіту (ст. 53), право на соціальний захист (ст. 46).

У період з 2010 року відбувались деякі зміни в законодавстві України щодо інклюзивної освіти, але значні зрушення спостерігаємо в останні три роки:

- ♦ 6 липня 2010 року Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти» вперше в законодавче поле було введено термін «інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами», а в жовтні 2010 року була затверджена Концепція розвитку інклюзивного навчання.

ратифікована Законом № 1767–VI (1767–17) від 16.12.2009) Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю, визначаючи цим, що інклюзивна освіта не лише забезпечує найкраще середовище для навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з інвалідністю, але й допомагає усунути бар'єри та зруйнувати стереотипи. Це подія, яка свідчить, що українська держава бере цілковиту відповідальність за забезпечення всіх прав і свобод громадян з інвалідністю, їхнього повноцінного права на життя.

**Компетентність** – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

*Закон України «Про освіту»*

♦ 23 травня 2017 року Президент України підтримав концепцію інклюзивного навчання в нашій державі, підписавши ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», ключові положення якого були покладені в основу базового Закону України «Про освіту», де вперше на законодавчому рівні визначені такі поняття, як «інклюзивне навчання», «особа з особливими освітніми потребами», «індивідуальна програма розвитку» та ін.

♦ 28 вересня 2017 року набрав чинності Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, який вже містить основні поняття та окремі статті стосовно інклюзивної освіти.

♦ 14 лютого 2017 рік український Уряд уперше виділив субвенцію (цільова дотація з Державного бюджету) на інклюзивну освіту в розмірі 209, 4 млн грн, а в Держбюджеті на 2018 рік закладено вже понад 500 млн грн такої субвенції, зокрема вперше передбачено кошти в обсязі 200 млн грн на оснащення інклюзивно-ресурсних центрів (придбання сучасних методик оцінки розвитку дитини зокрема Leiter-3, WISC-IV, Conners-3, CASD, PEP-3 і навчання фахівців, а також придбання предметів, матеріалів та обладнання, зокрема довгострокового користування).

♦ 12 липня 2017 року Уряд створив нову службу системної підтримки та супроводу дітей з ООП – інклюзивно-ресурсні центри шляхом організації психолого-медико-педагогічних консультацій.

♦ 09 серпня 2017 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, згідно з якими на кожного учня з ООП складається ІПР, де зазначаються конкретні освітні стратегії та підходи, кількість годин і напрями проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних послуг.

♦ 09 серпня 2017 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки й план заходів з реалізації її I етапу, серед очікуваних результатів якої збільшення щороку (з 2018 року) кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30 відсотків загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами.

♦ 14 лютого 2018 року Уряд установив доплату в граничному розмірі 20 % для педпрацівників,

**Інклюзивне навчання** – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

*Закон України «Про освіту»*

які працюють в інклюзивних класах чи групах. Це поширюється на заклади дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти.

- ♦ 01 лютого 2018 року Міністерство освіти і науки України збільшило норму ставки асистента вчителя на інклюзивний клас, уперше визначені умови введення посад учителів-дефектологів у закладах загальної середньої освіти, у яких запроваджене навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних і спеціальних класах.

- ♦ 23 квітня 2018 року Міністерство освіти і науки України затвердило Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти.

- ♦ 23 травня 2018 року Україна здійснила перехід від Міжнародної класифікації хвороб до Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (далі МКФ-ДП), що дозволить нашій державі долучитись до європейських та міжнародних стандартів захисту прав людини.

- ♦ 08 червня 2018 року Міністерство освіти і науки України затвердило Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої та дошкільної освіти.

- ♦ 21 серпня 2019 року відбулися зміни до Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення тривалості здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» від 23.04.2003 № 585, зокрема, йдеться про учнів початкової та базової шкіл. На кожному з цих двох рівнів навчання може буди продовжено на рік за рішенням команди психолого-педагогічного супроводу.

Ратифікація основних міжнародних документів зумовила реформування в Україні правового поля, створила умови розробки власної нормативно-правової бази на засадах дотримання загальноприйнятих прав людини, зокрема права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. До цих документів належать:

- ♦ Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.12.2010 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

*Закон України «Про освіту»*



для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах»;

- ♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2013 № 768 «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів»;

- ♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 зі змінами «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;

- ♦ Постанова Кабінету Міністрів України Накази Міністерств від 01.08.2012 №706 «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року»;

- ♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами»;

- ♦ Указ Президента України від 25.06. 2013 № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»;

- ♦ Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»;

- ♦ Указ Президента України 25.08.2015 року № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»;

- ♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах»;

- ♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»;

- ♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.07.2017 № 1081 «Про затвердження Типового навчального плану для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та тяжкого ступеня (початкова школа)»;

- ♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 693 «Про затвердження Типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти І ступеня для дітей з особливими освітніми потребами»;

### **Результати навчання**

– знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити й виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

*Закон України «Про освіту»*

♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.06.2018 № 668 «Про затвердження Типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами»;

♦ Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 № 627 «Про затвердження Типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами»;

♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 617 «Про деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів».

♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»

♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 635 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти»

♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 636 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти»

♦ Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти»

В умовах реформування освіти Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року ставить перед собою такі

**Індивідуальна освітня траєкторія** – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план

*Закон України «Про освіту»*

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

*Закон України «Про освіту»*

завдання: забезпечення ефективної системи інклюзивної освіти; пріоритетне фінансування освітніх закладів для дітей з особливими освітніми потребами. 3 грудня 2018 року на Всеукраїнській нараді зі створення безперешкодного середовища під керівництвом Президента України Петра Порошенка в Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України були репрезентовані нові державні будівельні норми щодо доступності – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Створення реального безбар'єрного простору для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп є одним з досягнень на шляху впровадження європейських принципів і стандартів життя, зокрема інклюзивної освіти.

«Важливий фактор доступності – це універсальний дизайн або розумне пристосування об'єкта чи послуги. Відмова в такому пристосуванні є дискримінацією великої кількості людей, що є абсолютно неприйнятним. Це порушення норм Конвенції і неприйнятно для України як цивілізованої європейської держави. Тому для того, щоб проектувати правильно, Мінрегіоном були розроблені й наразі презентовані нові державні будівельні норми», – наголосив Президент України Петро Порошенко [22].

Ці державні будівельні норми, на відміну від попередніх, стають обов'язковими.

Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти визначає її майбутні перспективи.

Умови, необхідні для успішного впровадження інклюзивної освіти:

- застосування особистісно зорієнтованих методів навчання (індивідуалізація, диференціація);
- забезпечення безперешкодного доступу до будівель і приміщень такого закладу для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та дітей з вадами зору;
- забезпечення необхідними навчально-методичними та індивідуальними технічними засобами навчання тощо.

## II. ПОСАДА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

Сьогодні асистентами учителів працюють педагогічні працівники, які не мали відповідної фахової підготовки у закладі вищої освіти тому намагаються самостійно зорієнтуватись у специфіці цієї посади. У зв'язку

з цим педагоги потребують допомоги з питань розширення уявлень та формування знань про основні принципи організації та впровадження інклюзивної освіти, специфіку співпраці з учителем, роль асистента вчителя у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, у розробці та реалізації індивідуальної програми розвитку, диференціацію та індивідуалізацію освітнього процесу в інклюзивному класі, налагодження ефективної співпраці з батьками. Посада передбачає, що асистент учителя має володіти знаннями про особливості розвитку дітей, різні види порушень і поведінкових проявів, можливостями врахування специфіки розвитку та вміннями ефективної реалізації стратегії залучення та підтримки дитини з особливими освітніми потребами, стимулювання в освітньому середовищі [1, с.54].

Відповідно до посадових обов'язків, які розроблені у зв'язку із введенням посади асистента вчителя до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010 р.№ 1205 – асистент учителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом з учителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців приймає участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

У листі Міністерства освіти і науки України «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя» від 05.02.2018 № 2.5-281 зазначено, що основна функція асистента вчителя як педагогічного працівника – співпраця з учителем інклюзивного класу, аби допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу.

### **Асистент учителя**

#### **Повинен уміти:**

- застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- разом з іншими фахівцями складати та реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини;
- вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня;
- налагоджувати міжособистісні стосунки між усіма суб'єктами навчально-виховної діяльності;
- займатись посередницькою діяльністю у сфері виховання та соціальної допомоги.

## ФУНКЦІЇ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ



### ОРГАНІЗАЦІЙНА



### НАВЧАЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА



### ДІАГНОСТИЧНА



### ПРОГНОСТИЧНА



### КОНСУЛЬТАТИВНА

Виконуючи організаційну функцію, асистент учителя:

- ♦ допомагає в організації освітнього процесу в класі з інклюзивним навчанням;
- ♦ надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця;
- ♦ проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- ♦ допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю здобувача освіти;
- ♦ є членом команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами;
- ♦ співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами;
- ♦ приймає участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;
- ♦ забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови освітнього процесу та праці;
- ♦ постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;

#### Асистент учителя повинен мати:

- розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати;
- ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність;
- навички вирішення конфліктних ситуацій.

- ♦ веде встановлену педагогічну документацію.
- Здійснюючи навчально-розвивальну функцію асистент учителя:
  - ♦ співпрацюючи з учителем/вихователем класу/групи, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб здобувачів освіти;
  - ♦ здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію;
  - ♦ сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
    - ♦ стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їхньої участі в науковій, технічній, художній творчості.
    - ♦ створює освітні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.
- У межах діагностичної функції асистент учителя:
  - ♦ разом з командою супроводу розробляє індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учня;
  - ♦ оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.
- При реалізації прогностичної функції асистент учителя:
  - ♦ на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини приймає участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;
- Здійснюючи консультативну функцію асистент учителя:
  - ♦ постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу;
  - ♦ інформує членів команди супроводу та батьків про досягнення учня [24, с. 47].

Педагогічне навантаження асистента вчителя інклюзивних класів закладів загальної середньої освіти – 25 годин на тиждень, що становить тарифну ставку. Розподіл педагогічного навантаження в закладі загальної середньої освіти затверджує його керівник.

Асистент учителя підпорядковується безпосередньо заступнику директора з навчально-виховної роботи.

У своїй діяльності асистент учителя керується Конституцією України; указами Президента України; законами України; рішеннями Кабінету Міністрів України; наказами та іншими нормативно-правовими актами центральної та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підпорядкованих їм органів управління освітою з питань,

що стосуються загальної середньої освіти; правилами і нормами з охорони праці, пожежної безпеки; статутом і правилами внутрішнього розпорядку закладу освіти; наказами та розпорядженнями директора/завідувача закладу освіти; посадовою інструкцією.

У межах професійної діяльності асистент учителя несе відповідальність за:

- ♦ Життя і здоров'я дітей з особливими освітніми потребами та інших дітей класу, дотримання їхніх прав і свобод, визначених законодавством України.

- ♦ Неналежне виконання або невиконання обов'язків, визначених посадовою інструкцією.

- ♦ Порушення трудової дисципліни.

- ♦ Учинення проступків, несумісних з роботою на посаді педагогічного працівника.

- ♦ Заподіяння матеріальної шкоди закладу освіти [29, с. 151].

Асистент учителя під керівництвом учителя може працювати з учнями індивідуально або в невеликих групах, проводячи різну роботу для підсилення та покращення засвоєння навчальної програми. Він також дає вчителям відповідні поради та пропозиції. Наприклад, асистент учителя може оцінювати дії учнів, складати перевірочні тести, (але не інтерпретувати результати тестування), спостерігати за поведінкою учня під час освітнього процесу й вести нотатки, а також допомагати планувати освітню програму [39, с. 84].

Асистент учителя призначається на посаду та звільняється з неї наказом керівника закладу освіти.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 06.02.2019 № 1/11-1143 оплата праці асистента вчителя закладу загальної середньої освіти здійснюється за 10–12 тарифними розрядами, як це визначено у додатку 6 до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.09.2005 № 557. Тарифні розряди встановлюються за наслідками атестації.

Кваліфікація – визнана вповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання).

У пункті 4.11 Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 06.10.2010 № 930 (далі – Типове положення), визначені умови проведення атестації педагогічних працівників, посади яких не передбачають присвоєння кваліфікаційних категорій. Так, педагогічному працівнику, який працює

на посаді асистента вчителя, незалежно від рівня здобутої ним освіти за результатами атестації встановлюються тарифні розряди.

При встановленні тарифного розряду враховуються освітній рівень працівника, професійна компетентність, педагогічний досвід, результативність та якість роботи, інші дані, які характеризують його професійну діяльність.

Відповідно до пункту 3.27 Типового положення за педагогічними працівниками, які переходять на роботу з одного навчального закладу до іншого, а також на інші педагогічні посади у цьому самому закладі, зберігаються присвоєні кваліфікаційні категорії (тарифні розряди) та педагогічні звання до наступної атестації.

При прийнятті на роботу на посаду асистента вчителя працівника, який раніше не проходив атестацію, керівник закладу може встановити тарифний розряд в межах розрядів, визначених для такої посади у додатку 6 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 26.09.2005 № 557.

Кваліфікаційні вимоги асистента вчителя – повна вища педагогічна освіта, курсова перепідготовка щодо роботи в умовах інклюзії; володіння знаннями, уміннями і навичками, необхідними для виконання функцій на посаді асистента вчителя; високий рівень професіоналізму, ініціативність, творчість; досконале володіння ефективними формами, методами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; загальна культура, високі моральні якості.

Ефективні стосунки між учителем та його асистентом формуються на основі спільної відповідальності та залежать від рівня порозуміння та довіри між педагогами, від того, наскільки чітко вони розподіли свої ролі та усвідомлюють їх [37, с. 28].

### Ключові аспекти взаємодії між учителем та асистентом учителя





Для виконання своїх обов'язків асистент учителя взаємодіє з:

- ◆ директором та заступниками директора закладу освіти;
- ◆ педагогічними працівниками закладу освіти;
- ◆ практичним психологом закладу освіти та працівниками психологічної служби;
- ◆ медичними працівниками закладу освіти та територіального закладу охорони здоров'я;
- ◆ інклюзивно-ресурсним центром;
- ◆ педагогічною радою та радою закладу освіти;
- ◆ батьківським комітетом закладу освіти;
- ◆ батьками дітей з особливими освітніми потребами;
- ◆ громадськими організаціями, позашкільними та культурно-освітніми закладами;
- ◆ службами у справах дітей;
- ◆ правоохоронними органами [16, с. 139].

### Завдання асистента вчителя

**підтримка вчителя/вихователя в роботі з УСІМА учнями в класі/групі з інклюзивним навчанням**

допомога в забезпеченні особистісно зорієнтованого спрямування, індивідуального підходу в освітньому процесі

адаптація змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з ООП

застосуванні під час уроку/заняття (освітнього процесу загалом) системи додаткових заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу

участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку для дитини з ООП

участь у розробленні та реалізації індивідуальних навчальних планів на кожному з визначених етапів

Асистент учителя не повинен виконувати завдання, які є прерогативою вчителя – планування освітнього процесу, оцінювання навчальних завдань учнів, що передбачає професійну інтерпретацію результатів їх виконання [13].

Працюючи в тандемі, учитель може запропонувати асистенту:

- ◆ провести підбір навчальних завдань, які учень міг би виконати (але остаточне рішення про використання цих завдань прийматиме вчитель);
- ◆ перевіряти вправи та тести на множинний вибір, інші види вправ/запитань, де учень повинен дати єдину вірну відповідь;

♦ зробити ксерокопії роздаткових матеріалів, виготовити наочність чи інші матеріали під керівництвом учителя.

**Здійснюючи професійну діяльність, асистент учителя має право:**

♦ Самостійно обирати форми, методи, способи навчальної роботи, нешкідливі для здоров'я учнів.

♦ Брати участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів закладу освіти та зборів інших органів самоврядування, в заходах, пов'язаних з організацією освітнього процесу.

♦ Обирати форми підвищення своєї кваліфікації; навчатися закладах вищої освіти і закладах системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

♦ Вносити керівництву закладу освіти і органам управління освітою пропозиції щодо поліпшення освітнього процесу.

♦ Бути членом професійних спілок та інших об'єднань громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

♦ Порушувати питання захисту прав, професійної та людської честі і гідності [13].

Додаткова підтримка в освітньому процесі – це комплекс додаткових постійних чи тимчасових послуг для осіб з особливими освітніми потребами в освітньому процесі, зокрема психолого-педагогічні та корекційно-розвивальні послуги, послуги асистента вчителя, асистента дитини, забезпечення спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку тощо, що відповідають індивідуальним потребам здобувача освіти.

*Закон України «Про освіту»*



У професійній діяльності асистент учителя дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.

### Обов'язки вчителя

- складати плани уроків та проводити заняття, відображати в контексті уроку адаптовані та модифіковані завдання для учнів з ООП;
- оцінити навчальні потреби здобувача освіти з ООП, його сильні та слабкі сторони;
- спостерігати/ контролювати освітній процес, за потреби допомагати учням з ООП;
- слідкувати за динамікою розвитку здобувачів освіти з ООП та оцінювати її, контролювати виконання ІНП;
- надавати матеріали асистентіві вчителя/вихователя.

### СПІЛЬНІ ДІЇ

- обговорювати можливості здобувачів освіти з ООП, їхні слабкі та сильні сторони, прогнозувати очікувані результати;
- брати участь у складанні ППР;
- обговорювати окремі стратегії, методи, результати;
- уносити необхідні зміни (адаптації/модифікації, доповнення) до планів уроків з огляду на потреби учнів та відповідно до ППР;
- залучати здобувачів освіти з ООП до виконання окремих видів діяльності спільно з класом;
- аналізувати ефективність застосованих методів навчання;
- обговорювати спостереження, пропозиції щодо доповнення ІНП, ППР(чи внесення змін).

### Обов'язки асистента вчителя

- спостерігати за особливостями психофізичного розвитку здобувачів освіти з ООП;
- адаптувати/ модифікувати навчальний матеріал для учнів з ООП, за потреби виготовляти потрібні наочні, роздавальні та інші матеріали;
- докладніше пояснювати елементи уроку тим учням, у яких виникають труднощі, формувати конкретні вміння, навички та сприяти закріпленню набутого;
- контролювати виконання вправ на закріплення;
- запроваджувати спеціальні методи на вимогу вчителя;
- контролювати процес, вести записи, надавати інформацію вчителю;
- оформлювати встановлену документацію.

**Взаємодія  
вчителя/  
вихователя  
та асистента**

**Чинники, які впливають на обов'язки асистента:**

- ♦ наявність і детальне вивчення посадової інструкції;
- ♦ особистість учителя, з яким він працює, усвідомлення і чіткий розподіл ролей між педагогом та асистентом;
- ♦ рівень довіри й комфорту в стосунках «учитель/вихователь – асистент»;
- ♦ рівень навичок і професійного досвіду;
- ♦ стосунки з дітьми, фізичне середовище класу [1, с. 124].

Напрями діяльності **асистента вчителя в закладі освіти з інклюзивним навчанням:**

**1. Допомога в навчанні**

1. Виконувати програми, дії, вправи та використовувати матеріали, які надає вчитель;

2. Працювати в напрямі стратегії навчання, обраної вчителем;

3. Допомогати у процесі включення учнів з особливими освітніми потребами.

4. Допомогати учням – забезпечувати умови, необхідні для виконання звичних дій у школі/класі (наприклад, ведення записів);

5. Перевіряти нескладні (об'єктивні) тести та виправляти завдання для перевірки вчителя;

6. Допомогати вчителю під час виконання учнями об'єктивних тестів (так/ні, заповнити пусті місця, підібрати відповідник, питання множинного вибору) і детальних перевірок, а також допомагати учню під час виконання тестів.

7. Допомогати учням під час фізичної діяльності – під час відпочинку й на перервах.

8. Розповідати і читати оповідання учням, групам або класам, і слухати читання учнів.

**Асистент учителя****Повинен знати:**

- Основи законодавства України про освіту, соціальний захист;
- міжнародні документи про права людини й дитини;
- державні стандарти освіти;
- нормативні документи з питань навчання та виховання;
- сучасні досягнення науки й практики в галузі педагогіки;
- психолого-педагогічні дисципліни;
- особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку;
- ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, застосовуючи індивідуальний та диференційований підходи;
- рівні адаптації навчального та фізичного навантаження;
- методи використання сучасних технічних засобів та обладнання;
- основи роботи з громадськістю та сім'єю;
- етичні норми й правила організації навчання та виховання дітей;
- норми та правила ведення педагогічної документації.

9. Допомогати учням шукати запропоновану вчителем додаткову літературу.

10. Показувати учням, як правильно й безпечно користуватися обладнанням й інструментами.

11. Модифікувати й адаптувати письмові матеріали (наприклад, надиктовувати текст для аудіозапису, виготовляти картки шрифтом Брайля).

12. Ще раз точно формулювати учням завдання, коли потрібно.

13. Наводити учням приклади або моделі запитань.

14. Створювати можливості для обговорень і взаємодії (наприклад, мозкові штурми).

15. Допомогати учням оформлювати їхні письмові роботи.

16. Підтримувати задані вчителем стандарти.

17. Допомогати учням під час їхньої роботи на комп'ютері або під час використання іншого обладнання.

18. Допомогати учням формувати організаційні вміння й уміння навчатися.

19. Допомогати учням виконувати завдання, що дає вчитель-логопед, учитель-дефектолог, практичний психолог та інші.

20. Перевіряти, щоб учні виконували завдання і вчасно їх здавали.

21. Виконувати будь-які інші поставлені вчителем завдання, щоб заняття в класі проходили ефективно.

## ***II. Допомога у спостереженні***

1. Звертати увагу на сильні сторони здобувачів освіти та їхній стиль навчання.

2. На вимогу вчителя фіксувати, як часто спостерігається певна поведінка у дитини з особливими освітніми потребами.

3. Спостерігати за будь-якими ознаками прогресу/регресу, які контролюються.

4. Спостерігати за будь-якими складнощами/труднощами під час виконання призначених завдань.

5. Спостерігати за частотою проявів певної поведінки, яка контролюється.

6. Спостерігати за відносинами учнів з однолітками та персоналом.

Супроводження здобувачів освіти з особливими освітніми потребами до ресурсної кімнати можуть здійснювати асистент учителя, асистент дитини (соціальний працівник, один з батьків (законний представник) або особа, уповноважена ним), учитель-дефектолог, практичний психолог або інші педагогічні працівники закладу освіти. Заборонено залишати здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ресурсній кімнаті без нагляду.

7. Спостерігати за змінами в емоційному стані учня з особливими освітніми потребами.
8. Звітувати членам команди супроводу про діяльність учня з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу.
9. На вимогу вчителя вести записи, проводити перевірки і/або усно звітувати перед ним [25, с.19].

### Спостереження за учнем. Приклад

*Діяльність: Урок читання. Задачі: Аудіювання, розуміння тексту*

Навчальні вимоги	Навички дитини	Потреби в навчанні та адаптації
Сидіти за партою 10–15 хв	Сидить спокійно 10 хв і більше	Немає
Дивитися на вчителя під час його інструкцій / питань	Дивиться на вчителя під час 50–60 % групових інструкцій / питань	Використання заохочення (похвала учителя, жетон) за те, що дивиться на вчителя на уроці
Стежити за тим, як учитель читає історію: підбрати малюнки до тексту	Помилується при виборі малюнків, більш ніж в 50 % ситуацій	Навчання: Формування навичок розуміння почутого (заняття з логопедом) Адаптація: попереднє знайомство з текстом; зменшений обсяг завдання
Відповідати на питання вчителя, використовуючи малюнки до тексту (описувати зображення)	Не відповідає на більшість питань. Може називати зображення одним / двома словами при індивідуальному питанні	Навчання: Опис малюнків простою фразою з 3–4 слів. Складання послідовності з серії сюжетних малюнків та відповіді на запитання до сюжету

### III. Допомога в дотриманні дисципліни

1. Допомогати вчителю створювати позитивну навчальну атмосферу.
2. Взаємодіяти з учнями, сприяти їхньому навчанню і зростанню, індивідуальності й гідності.
3. Заохочувати й хвалити.
4. Мотивувати учнів.
5. Пояснювати учням зразки бажаних вмінь і поведінки.
6. Допомогати в забезпеченні стабільного підходу до навчання й демонструвати зразкову поведінку.
7. За потреби давати учню на вибір кілька варіантів рішення.
8. Знати, враховувати особливості учня з особливими освітніми потребами й надавати йому індивідуальну допомогу/настанови.

9. Допомогати включенню учнів з особливими потребами через забезпечення стабілізуючого впливу та відповідності програми.

10. Допомогати у застосуванні призначених практичним психологом технік управління стресом.

11. Допомогати контролювати поведінку на перервах, організовувати ігрову діяльність.

12. Заохочувати й пропагувати правила етикету й гречних манер у школі.

#### ***IV. Організація класу (групи)/ канцелярська допомога***

1. Допомогати здійснювати ефективну діяльність у класі, надаючи канцелярську допомогу, призначену вчителем.

2. Здійснювати загальний контроль/спостереження за учнями на шкільних майданчиках й у школі (наприклад, в туалетах, коридорах, столовій і т.д.).

3. Складати навчальні ігри.

4. Видавати книги.

5. Друкувати матеріали.

6. Копіювати матеріали для вчителя.

7. Виставляти матеріали перед початком уроку.

8. Брати матеріали в бібліотеці або інформаційному центрі.

9. За необхідності допомогати учням у їхніх фізичних потребах (наприклад, дотримуватися охайності, вдягати, мати ошатний вигляд, рухатися і т.д.).

10. Слідкувати за приїздом і від'їздом дітей зі школи, допомогати виходити і сідати в автобус.

11. Допомогати вчителю під час підготовки до обіду й прибирати.

12. Контролювати пересування дітей з ООП між частинам школи.

13. Допомогати з одягом.

14. Записувати завдання на дошці та ін.

15. Роздавати й збирати обладнання.

16. Збирати зошити й тестові завдання.

17. Вести збір матеріалів, їх облік і зберігання (малюнки, аплікації, саморобки та ін.).

18. Контролювати поведінку учнів у класі, коли вчителя терміново ненадовго викликають з уроку.

19. Допомогати вчителю контролювати поведінку під час виїздів за межі школи.

20. Допомогати учням під час збору матеріалів, необхідних для домашніх завдань [1, с. 44].

Слід розмежовувати посаду асистента вчителя та асистента дитини: перший підтримує вчителя в роботі з усіма учнями класу, другий супроводжує і допомагає дитині з особливими освітніми потребами.

### III. РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Однією з умов успішного інклюзивного навчання є командний підхід, який забезпечують члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців та батьків дитини спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум [7, с.64].

До постійних членів команди супроводу відноситься, також, асистент учителя.

Діяльність команди психолого-педагогічного супроводу регламентує Наказ Міністерства освіти і науки від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», яке визначає склад, основні завдання та функції учасників команди супроводу.

#### УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ





Аналіз науково-педагогічної літератури та освітньої практики свідчить, що команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання має трьохрівневу структуру:

1. Команда на рівні класу (учитель, асистент учителя, батьки, дитина).

2. Шкільна команда (працівники школи, які долучаються до вивчення особливостей розвитку дитини і подальшого її супроводу).

3. Команда підтримки (додаткові фахівці, які не є працівниками школи) до якої належать, зокрема й фахівці інклюзивно-ресурсного центру. До того ж не кожен заклад освіти має у своєму штаті фахівців із психологічної, корекційної та спеціальної освіти, в цьому випадку педагоги закладу освіти потребують фахової підтримки. Співпраця інклюзивно-ресурсного центру та закладу освіти дозволить педагогам, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, долати професійний стрес, отримати професійну допомогу, що буде сприяти ефективній організації інклюзивного навчання в закладі освіти [29, с. 265].

Асистент учителя – це посередник між дитиною з особливостями розвитку та іншими дітьми і дорослими в освітньому середовищі. Для того, щоб умови знаходження дитини в закладі освіти були по-справжньому комфортні та мотивували її на розвиток, робота асистента (як і будь-якого іншого дорослого, який працює з дитиною з особливими освітніми потребами) повинна ґрунтуватися на принципах взаємодії всіх членів команди супроводу.



### Принципи взаємодії фахівців



Однією з найважливіших передумов успішного розвитку дитини з особливими освітніми потребами є створення сприятливих, комфортних умов. Мета роботи асистента вчителя полягає в організації умов для успішного включення дитини з особливостями розвитку в середовище школи [1, с.14].

Активна взаємодія членів команди супроводу забезпечує:

- ♦ створення і моніторингу індивідуальної програми розвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами;

- ♦ визначення напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку інклюзивно-ресурсного центру та надання цих послуг;

- ♦ надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;

- ♦ моніторинг створення належних умов для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище;

- ♦ консультативну роботу з батьками або законними представниками дітей з особливими освітніми потребами щодо особливостей їхнього навчання та виховання;

- ♦ проведення інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків і дітей з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини, формування дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;

- ♦ захист прав осіб з особливими освітніми потребами у випадку виявлення психотравмуючих обставин та/або ризику для життя і здоров'я дитини.

Участь асистента вчителя дуже важлива на всіх етапах взаємодії команди супроводу. До функцій асистента в межах команди супроводу відносяться:

- ♦ допомога в організації освітнього (виховного) процесу дитини з особливими освітніми потребами,

- ♦ участь у розробці індивідуальної програми розвитку;

- ♦ участь у підготовці індивідуального навчального плану та/або індивідуальної навчальної програми;

- ♦ адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами;

Асистент учителя не є головною особою, яка відповідає за організацію освітнього простору в учнівському середовищі, але він активно бере у цьому участь.

- ♦ спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- ♦ оцінка спільно з учителем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених індивідуальної програми розвитку;
- ♦ підготовка інформації для учасників засідання команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;
- ♦ консультативна допомога батькам, педагогічним працівникам [3].

### ***Алгоритм професійної взаємодії фахівців інклюзивно-ресурсного центру та команди супроводу закладу освіти***

Аналізуючи завдання діяльності інклюзивно-ресурсного центру, а більшість з них покликані на методичну підтримку закладів освіти щодо інклюзивного навчання, можна скласти певний алгоритм професійної взаємодії фахівців інклюзивно-ресурсного центру та команди супроводу закладу освіти



#### **КРОК 1**

Ознайомлення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру учасників команди супроводу з особливими освітніми потребами дитини. У разі необхідності – надання роз'яснення щодо особливостей освітніх потреб дитини; надання фахівцями інклюзивно-ресурсного центру консультативної допомоги команді супроводу з питань організації інклюзивного навчання, відповідно до визначених освітніх потреб; додаткових даних про дитину за підсумками комплексної оцінки.



#### **КРОК 2**

Участь фахівців інклюзивно-ресурсного центру у розробленні, впровадженні й моніторингу Індивідуальної програми розвитку (ІПР); фахівці інклюзивно-ресурсного центру надають наставницьку підтримку з питань узгодження діяльності всіх членів команди супроводу; здійснення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру поточного (за потребою) і кінцевого (двічі на рік) моніторингу розвитку дитини за запитом команди супроводу з метою визначення динаміки розвитку дитини та необхідності коригування напрямів, умов, змісту надання освітніх послуг, відповідно до ІПР.

**КРОК 3**

Надання фахівцями інклюзивно-ресурсного центру психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних послуг; надання фахівцями інклюзивно-ресурсного центру методичної допомоги команді супроводу, відповідно до потреб (ознайомлення із чинним законодавством у сфері навчання дітей з особливими освітніми потребами; здійснення відповідних адаптацій і модифікацій в освітньому процесі; особливостей організації освітнього середовища).

**КРОК 4**

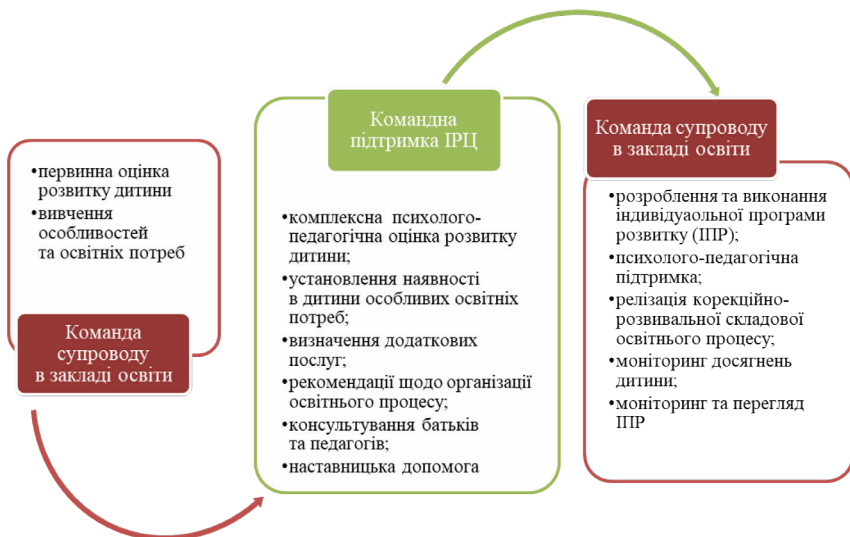
Здійснення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру просвітницької діяльності, яка передбачає профілактику запобігання порушень права дитини з особливими освітніми потребами на освіту, виникнення психотравмуючих факторів [27, с.371].

Зазвичай проблеми у розвитку дитини проявляються передусім у закладі освіти, тобто до цього моменту батьки та фахівці медичної сфери не звертали увагу на проблеми, відставання у фізичному, мовленнєвому та соціальному розвитку. У такому разі, при виявленні «особливих освітніх потреб» педагоги можуть радити батькам звернутися для вивчення дитини до більш «вузьких» фахівців, щоб встановити характер особливих освітніх потреб. Слід зауважити, що перше скринінгове дослідження дитини відбувається під час спостереження за дитиною, безпосередньо в закладі освіти [14]. Первинну оцінку розвитку дитини та вивчення її особливостей і освітніх потреб здійснює команда супроводу в закладі освіти, а саме психолог, логопед або дефектолог.

Нерідко фахівці команди супроводу в змозі подолати виявлені труднощі самотужки за умови, що до команди супроводу входять психолог, логопед або дефектолог (наприклад, якщо у дитини виявлене загальне недорозвинення мовлення III рівня, яке не обумовлене більш тяжким порушенням). У разі, якщо за результатами первинної оцінки дитини виявлені труднощі потребують включення її в процес

Інклюзивно-ресурсні центри можуть проводити комплексну оцінку за місцем навчання та/або проживання (перебування) дитини (за бажанням батьків або осіб, що їх замінюють). Графік проведення комплексної оцінки обов'язково погоджується з керівником відповідного закладу освіти, закладу охорони здоров'я та батьками (одним з батьків) або законними представниками дитини за два тижні до початку її проведення.

інклюзивного навчання, то команда супроводу рекомендує батькам, або особам, що їх замінюють, пройти комплексне вивчення в інклюзивно-ресурсному центрі. Діагностичний процес повинен бути ефективним і пройти якомога швидше, щоб фахівці команди супроводу і педагоги змогли, адекватно оцінивши особливості дитини, розробити Індивідуальну програму розвитку і створити для дитини спеціальні умови освіти.



Фахівці інклюзивно-ресурсних центрів, співпрацюючи із закладами освіти, допомагають в організації інклюзивного навчання. Тож, якщо педагог дезорієнтований і не знає, як спілкуватися з дитиною, як організувати свою роботу відповідно до її потреб і можливостей, він може звернутися до інклюзивно-ресурсного центру. Фахівці інклюзивно-ресурсного центру, зокрема, проконсультують щодо того, як зробити певні адаптації чи модифікації, які методи роботи слід обирати відповідно до освітніх потреб конкретної дитини.

Підтримка закладу освіти фахівцями інклюзивно-ресурсного центру може надаватися за наступними видами у різних формах:

**Індивідуальне наставництво** – основною формою є спостереження за практикою педагога та подальше її обговорення:

- ◆ індивідуальне консультування;
- ◆ майстер-класи;
- ◆ практичні заняття;
- ◆ бесіди і неформальне спілкування.

**Форми реалізації групового наставництва:**

- ◆ рефлексивна бесіда та аналіз;
- ◆ моделювання ситуацій;
- ◆ спільне обговорення проблем і аналізу не лише власних успіхів і невдач, а й типових помилок інших педагогів.

Отже, результативність інклюзивного навчання підтверджує необхідність залучення різнопрофільних фахівців з метою визначення індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами та забезпечення оптимальної корекційно-розвивальної складової частини освітнього процесу. Від взаємодії інклюзивно-ресурсного центру та команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі освіти залежить ефективність надання психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних послуг. До того ж командний підхід в інклюзії забезпечує єдність і цілісність усіх зусиль, необхідних для реалізації основної її мети – включення кожної дитини в освітній простір.

Формулювання індивідуальних завдань та функцій асистента вчителя покладається на членів команди супроводу. Налагоджена робота всіх учасників команди виступає показником успішності інклюзії в закладі. Співпраця асистента вчителя, фахівців та батьків дитини відбувається постійно. Він повинен контактувати та обговорювати важливі питання з усіма учасниками освітнього процесу.

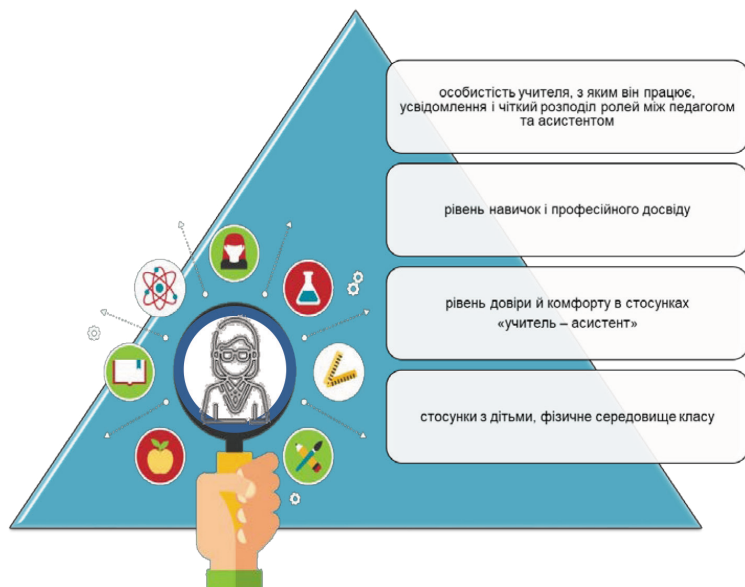
Асистент учителя спільно з учителем здійснює відповідні адаптації чи модифікації навчального матеріалу для дитини з особливими освітніми потребами, де вчитель тільки допомагає своєму асистенту адаптувати або модифікувати матеріал чи спосіб подачі з урахуванням індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами. Також вони разом змінюють організацію освітнього процесу у класі, використовуючи диференційоване, спільне викладання, що покращує успішність навчання не лише дитині з особливими освітніми потребами, а й інших здобувачів освіти [13].

Спільна діяльність асистента вчителя, в межах команди супроводу, з психологом, соціальним педагогом та дефектологом полягає у виявленні проблем, навчальних досягнень, відстеженні динаміки розвитку дитини, розкритті її здібностей та талантів. Також асистент, в межах своїх обов'язків, виконує рекомендації команди фахівців.

Рівні підтримки – визначення умов, механізмів та обсягу наданих послуг для осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти.

Адміністрація закладу освіти вводить посаду асистента вчителя та розробляє посадову інструкцію, беручи до уваги індивідуальні потреби дитини з особливими освітніми потребами та чинники які впливають на обов'язки асистента.

### *Чинники, які впливають на обов'язки асистента вчителя*



Також адміністрація реалізує оцінку діяльності асистента щодо реалізації Індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

В свою чергу асистент учителя виступає «посередником» між командою фахівців та батьками. Однією із головних функцій асистента вчителя є спостереження, тому асистент спостерігає за дитиною більше ніж всі фахівці. Зазвичай, асистент може надавати консультації батькам з питання успішності в освітньому процесі, взаємодії дитини у колективі однолітків та реалізації індивідуальної програми розвитку.

Робота з дитиною в інклюзивному класі не означає працювати ізольовано сам на сам, беручи відповідальність лише на себе. Це означає, зокрема, бути членом команди та співпрацювати з колегами, бути партнером не лише у закладі освіти а й за його межами. Всі члени команди психолого-педагогічного супроводу працюють на досягнення головної мети – підготовка дитини до самостійного життя [36].

## IV. ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ВЕДЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Наразі питання щодо документації асистента вчителя в інклюзивному класі не унормоване в українському законодавстві. У зв'язку з цим на підставі Наказу Міністерства освіти і науки від 25.06.2018 № 676 року «Про затвердження інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» заклад освіти затверджує свій перелік документації, зокрема й для асистента вчителя, враховуючи його посадові обов'язки. Такий підхід максимально розширює повноваження й індивідуалізує потреби закладу освіти в документуванні інформації, пов'язаної з прийняттям управлінських рішень, й забезпечує освітян від надмірних вимог щодо обов'язкового ведення документів, що втратили актуальність.

Пропонуємо примірний перелік документації для оптимізації діяльності асистента вчителя.

**Річний план** роботи асистента вчителя – документ, який передбачає усі види робіт, що визначені посадовою інструкцією, опис змісту діяльності і терміни виконання, особливості взаємодії з учителями інклюзивного класу та розподіл функцій між педагогами. План може містити такі розділи:

№	Зміст роботи	Термін виконання	Відмітка про виконання
I. Організаційна та навчально-корекційна робота			
1.			
2.			
II. Співпраця з командою супроводу			
1.			
2.			
III. Співпраця з медичними працівниками			
1.			
2.			
IV. Робота з батьками та громадськістю			
1.			
2.			
V. Участь у методичних заходах закладу			
1.			
2.			
VI. Підвищення фахового рівня. Самоосвіта			



1.			
2.			
VII. Інформаційно –консультаційний напрям роботи			
1.			
2.			
VIII. Робота з документацією			
1.			
2.			

**Список здобувачів освіти з особливими освітніми потребами** включає дітей супровід яких здійснює асистент учителя. Передусім бажано вказувати відомості про: висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексне вивчення дитини з особливим освітніми потребами, психолого-педагогічний висновок, освітню програму, за якою рекомендовано будувати освітній процес, вид корекційних занять, кількість годин, та особу, яка їх проводить.

№ з/п	ПІБ дитини	Психолого-педагогічний висновок	Рекомендована освітня програма	Корекційні заняття	К-ть годин	ПІБ корекційного педагога
1.						
2.						

За посадовими обов'язками асистент учителя: консультує батьків учнів з особливими освітніми потребами, організовує просвітницькі заходи та бере в них активну участь. Тому доцільно фіксувати такий вид діяльності у **Журналі обліку консультацій та просвітницьких заходів** у вигляді окремих таблиць, що можуть містити наступні графи:

№ з/п	Дата	ПІБ особи, якій надано консультацію	Тема консультації	Підпис особи, якій надано консультацію	Підпис особи, яка надала консультацію
1.					

### **Індивідуальна програма розвитку**

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це письмовий документ, який загалом є «контрактом» між педагогічним колективом і батьками дитини з особливими освітніми потребами. ІПР – основний документ, своєрідний річний план роботи асистента вчителя. Складають ІПР на кожну дитину з особливими освітніми потребами впродовж 2-х тижнів від початку

навчання («Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу», наказ Міністерства освіти і науки від 08.06.2018 № 609).

ІПР розробляється на 1 рік командою психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти, з обов'язковим її переглядом двічі на рік. Проте, кожен з членів команди психолого-педагогічного супроводу може, в будь-який момент, ініціювати провести збори, з метою коригування ІПР. Рішення про розроблення ІПР та про зміни, які в неї вносяться згодом, фіксується обов'язково у протоколі засідання команди психолого-педагогічного супроводу. До процесу розробки ІПР обов'язково залучаються батьки або особи, які їх замінюють.

Мета складання ІПР – виро-блення комплексу ефективних стратегій і заходів організації освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами з обов'язковим інформуванням членів команди супроводу (особливо батьків) про конкретні цілі в навчанні дитини та як вони будуть досягнуті. ІПР затверджується керівником закладу освіти і підписується всіма членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, а також батьками (законними представниками) або повнолітньою особою з особливими освітніми потребами. ІПР зберігається в особовій справі здобувача освіти [38, с. 11].

Асистент учителя разом з учителем класу оцінює рівень досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР.

Передусім однією з важливих функцій, які виконує асистента вчителя, є ведення щоденника спостережень за дитиною з особливими освітніми потребами:

- ♦ спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- ♦ оцінка (спільно з учителем) рівня досягнення кінцевих цілей, передбачених ІПР;

Завдяки таким спостереженням педагог може відстежити динаміку розвитку дитини з особливими освітніми потребами, актуалізувати цілі, які необхідно включити до індивідуальної програми розвитку, або переглянути ті, які є важкими для учня. Асистент учителя слідкує за тим, щоб усі розділи індивідуальної програми були заповнені фахівцями та своєчасно оновлювались [20, с.173].

Індивідуальна програма розвитку складається на основі висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, закріплює перелік психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних занять.

Для збору інформації доречно вести *Журнал спостережень*  
Журнал спостережень може охоплювати такі графи:

### ЖУРНАЛ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

ПІБ учня \_\_\_\_\_

Дата	
Тема уроку	
Академічні навички	
Поведінка на уроці	
Активність участі в освітньому процесі	
Поведінка у позаурочний час	
Спілкування з однолітками	
Взаємодія з дорослими	
Навички самообслуговування	

Слід зауважити, що зміст журналу може змінюватись залежно від цілей спостереження. Для кожної дитини рекомендовано вести індивідуальний журнал спостереження.

### ЖУРНАЛ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

(з досвіду роботи асистента вчителя Рубіжанської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 3 Рубіжанської міської ради Луганської області Аліни Гайдук)

ДАТА

ТЕМА УРОКУ \_\_\_\_\_

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА УРОЦІ \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

ТЕМА УРОКУ \_\_\_\_\_

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА УРОЦІ \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

## ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ

(розклад уроків / вид діяльності).

Оскільки допомога асистента вчителя може бути необхідна не на всіх уроках, у зведеній таблиці (розкладу та видів діяльності) можна відзначати, на яких саме уроках асистент учителя має активно працювати в класі, а на яких може займатись адаптацією матеріалів та заповненням необхідних документів.

Приклад таблиці:

День тижня	Уроки	Вид діяльності
<b>ПОНЕДІЛОК</b>	Навчання грамоти (читання)	Робота в класі
	Фізкультура	Адаптація матеріалів
	Математика	Робота в класі
	Навчання грамоти (письмо)	Робота в класі
	Я досліджую світ	Робота з документацією

Асистент учителя не лише записує розклад уроків, але й планує свою присутність на них.

## ГРАФІК РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

(залежно від робочого навантаження)

№ з/п	Форма роботи	Дні тижня					Обсяг год
		ПОНЕДІЛОК	ВІВТОРОК	СЕРЕДА	ЧЕТВЕР	П'ЯТНИЦЯ	
		8:30–13:30	10:00–15:00	9:00–14:00	9:00–14:00	11:00–16:00	
1.	Навчальна робота	9:30–11:30	10:00–13:00	9:00–13:00	10:00–12:30	11:00–13:00	13 год 30 хв
2.	Індивідуальний супровід	8:30–9:30	13:00–14:00	-----	12:30–13:00	13:00–13:30	3 год
3.	Виховна робота	-----	14:00–15:00	-----	13:00–13:45	13:30–15:00	3 год 15 хв
4.	Співпраця з педагогами	11:30–13:30	-----	13:00–13:30	9:00–10:00	-----	3 год 30 хв
5.	Взаємодія з батьками	-----	-----	13:30–14:00	13:45–14:00	15:00–16:00	
<b>Обсяг год</b>		5	5	5	5	5	25

На кожен інклюзивний клас виділяється ставка асистента вчителя в розмірі 25 годин на тиждень. Цю ставку можуть між собою ділити два асистенти вчителя, відповідно по 12,5 годин на тиждень. У такому

Освітні та соціальні потреби дітей зі складними порушеннями розвитку під час їх перебування в закладі загальної середньої освіти задовольняються асистентом дитини – соціальним працівником, одним з батьків або особою, уповноваженою ними.

випадку буде зручно вести графік роботи асистентів учителів.

Приклад графіку роботи двох асистентів в одному класі:

Розклад роботи асистентів учителя 1-Б класу (асистент учителя – X, асистент учителя – Y)

X	
Y	

	понеділок	вівторок	середа	Четвер	п'ятниця
Парний тиждень					
Непарний тиждень					

Зауважимо, що діти з особливими освітніми потребами за заявою батьків або інших законних представників дитини зараховуються до групи подовженого дня.

### **Портфоліо дитини**

Портфоліо – це інструмент, який демонструє досягнення учня. Портфоліо не є інструментом планування роботи з дитиною. Проте, педагоги використовують інформацію з портфоліо для подальшого планування – адже потрібно спочатку знати, що вже вміє робити дитина, перед тим, як планувати наступні кроки. Користуючись інформацією з портфоліо, педагоги також мають можливість дізнаватися про сильні і слабкі сторони дитини, про хід її мислення, про прогрес в опануванні навичками тощо. Портфоліо фокусується на тому, що дитина **МОЖЕ** робити і як швидко відбувається прогрес у розвитку її здібностей [9, с.36].

**Портфоліо дитини** – папка з роботами дитини (малюнки, аплікації, робочі зошити, роботи на роздруківках). Усі матеріали, які допоможуть визначити прогрес дитини в освоєнні навичок наприкінці певного періоду (півріччя або навчального року).

Портфоліо може містити багато різних видів робіт, які розміщуються у портфоліо учителем, асистентом, дитиною та батьками, як наприклад:

- ◆ Зразки письмових робіт
- ◆ Малюнки
- ◆ Опитувальники

- ◆ Коментарі педагога
- ◆ Фотографії
- ◆ Спостереження
- ◆ Список прочитаних книг
- ◆ Зразки спільних робіт
- ◆ Самооцінювання
- ◆ Коментарі батьків
- ◆ Зразки робіт у межах окремих освітніх галузей
- ◆ Приклади вирішення проблем
- ◆ Щоденники

На сьогодні яких-небудь жорстко встановлених правил і вимог, що регламентують структуру портфоліо здобувача освіти не існує. Тому рекомендуємо використати зазначені нижче розділи, оскільки на нашу думку, вони не містять нічого зайвого і дозволяють повною мірою досягти цілей, які покладені на портфоліо.

1. Титульний лист «Це Я». Містить інформацію про адресу і найменування навчального закладу, прізвище, ім'я, по-батькові здобувача освіти і клас. За бажанням можна розмістити на титульному аркуші фотографію дитини.

2. «Мої фотографії». На цій сторінці портфоліо можна опублікувати як сімейні фотографії, так і фотографії самого учня.

3. «Моя сім'я» Тут вказується інформація про склад сім'ї учня. Ці сторінки можна присвятити найріднішим, близьким людям, а саме батькам, братам, сестрам, бабусям і дідусям, доповнити альбом відповідними фотографіями.

4. «Що я вмію і люблю робити». Цей розділ дозволяє проілюструвати навички і захоплення учня. У розділі «Я вмію \_\_\_\_\_» рекомендується вказати найбільш значимі досягнення здобувача освіти. Це не обов'язково має відноситися до навчального процесу. Наприклад, якщо дитина навчилася плавати цього літа, то для першого класу – це також є досягненням. У розділі «Я люблю робити» рекомендується вказати відомості про інтереси і захоплення. У розділі «Мої захоплення» відображено улюблені заняття дитини. Буде дуже цікаво та інформативно, якщо ці захоплення мають практичну основу і представлені оригінальними виробами, аплікаціями, які додаються. У процесі навчання ця інформація може допомогти

При наповненні змістом портфоліо потрібно пам'ятати про два важливих чинники:

1. Вибір педагога й вибір учня.
2. Мета, з якою вибирається та чи інша робота, – демонстрація прогресу в опануванні певних навичок, демонстрація процесу мислення тощо.

педагогам звернути увагу на сильні сторони дитини, розвинути наявні у неї здібності, а також посилити її самооцінку і знайти серед однокласників однодумців та друзів.

5. «Мій режим дня» Цей розділ портфоліо сприяє розвитку навичок з планування. Буде корисно, якщо цей розділ учень заповнить самостійно, а асистент учителя потім допоможе звести інформацію за часом тих або інших справ. Рекомендуємо роздрукувати цей лист портфоліо і повісити його вдома поряд з робочим місцем учня. У вкладці «Моя улюблена їжа» буде дуже цікаво написати не лише про смакові вподобання учня, але також розкрити секрети деяких рецептів.

6. «Мої досягнення і плани». Інформація у цьому розділі дає змогу педагогам зорієнтуватися в сильних сторонах здобувача освіти з особливими освітніми потребами, зрозуміти його прагнення і бажання отримати додаткові знання і навички, або ж переконатися в тому, що в дитини вже існує деякий план дій, послідовне виконання якого дозволить їй зрештою досягти поставленої мети. На сторінці «Мої досягнення» записуються усі результати досягнень дитини. Що, де і коли відбулося. Не забувайте вкладати сюди подяки, грамоти, якщо такі є.

7. «Моя участь у гуртках, секціях і клубах». Тут необхідно вказати інформацію про назву гуртка, секції або клубу, назву установи, в якій проводяться заняття і час, впродовж якого учень брав або бере участь в діяльності гуртка або клубу.

8. На сторінці «Мої творчі роботи», можна розмістити творчі роботи, зроблені учнем.

9. «Мої успіхи в навчанні» (роботи, які дитина вибере самостійно) [34, с.113].

### *Журнал обліку робочого часу*

В разі відсутності дитини з особливими освітніми потребами у закладі освіти з поважних причин, асистент учителя заповнює журнал обліку робочого часу.

#### ЖУРНАЛ ОБЛІКУ РОБОЧОГО ЧАСУ

Дата	Час	Вид діяльності	Кількість годин	Підпис
		<ul style="list-style-type: none"> <li>- Освітня діяльність.</li> <li>- Створення та адаптації дидактичних матеріалів.</li> <li>- Корекційно-виховна робота.</li> <li>- Робота з документацією.</li> <li>- Опрацювання методичної літератури, нормативно-правової бази.</li> <li>- Співпраця з членами команди супроводу.</li> <li>- Спілкування з батьками.</li> </ul>		

**ЖУРНАЛ ЩОДЕННОГО ОБЛІКУ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ**  
(з досвіду роботи Рубіжанської загальноосвітньої  
школи I–III ступенів № 3 Рубіжанської міської ради  
Луганської області Аліни Гайдук)

Дата	Зміст роботи	Вид роботи	Кількість годин	Примітка
	Робота у класі  Організаційно-методична діяльність	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Освітня діяльність.</li> <li>- Індивідуальний супровід дитини.</li> <li>- Створення та адаптації дидактичних матеріалів.</li> <li>- Опрацювання методичної літератури, нормативно-правової бази.</li> <li>- Робота з документацією.</li> <li>- Співпраця з членами команди супроводу.</li> <li>- Спілкування з батьками.</li> </ul>		

***Щоденний план роботи асистента вчителя***

У щоденному плані роботи асистент учителя зазначає: дату й клас, прізвище та ім'я учня з особливими освітніми потребами, індивідуальний супровід дитини, відвідування уроків у класі, адаптація навчальних матеріалів, робота з батьками та педагогами, корекційно-розвивальна робота.

***Журнал обліку методичної роботи***

Головними ознаками професійної майстерності педагога є бездоганне вміння організувати освітній процес, формувати у здобувачів освіти позитивні риси особистості, розвивати їхні творчі здібності та нахили.

Професійна компетентність – явище багатокомпонентне, яке включає в себе і методичну підкованість. Відповідно до основних аспектів педагогічної праці виокремлюють різновиди педагогічної діяльності, серед яких важливе місце займає методичний напрям.

Ми трактуємо методичну роботу асистента як діяльність, спрямовану на постановку педагогічних задач, які вдосконалювали б зміст, структуру й систему освіти осіб з ООП, і вироблення нестандартних, оригінальних шляхів та засобів їх розв'язання з метою розвитку суб'єктів освітньої взаємодії.

Облік методичної роботи також доцільно вести за допомогою таблиці. У ній можуть бути такі відомості

Психолого-педагогічні та корекційно-розвивальні заняття (послуги) проводяться (надаються) особам з особливими освітніми потребами відповідно до висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з використанням сучасних методик, зокрема, іноземних.



№ з/п	Дата	Назва заходу	Тема виступу
1.			
2.			

Варто зазначити, що перелік усіх необхідних документів для ведення асистентом учителя, повинен бути вказаний в його посадових обов'язках.

## V. СУТНІСТЬ ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ОСВІТИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Ефективність освітнього процесу в умовах інклюзії залежить від варіювання викладання – характеру подачі матеріалу, завдань, очікувань і оцінювання, врахування

Адаптація – це пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше; психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше; адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше.

Адаптація/модифікація освітніх програм – трансформація характеру викладення навчального матеріалу шляхом зміни освітніх цілей, змісту або концептуальної складності навчального завдання для конкретної особи з особливими освітніми потребами, зокрема, шляхом спрощення змісту та скорочення матеріалу, інтеграції двох або більше навчальних предметів.

сильних сторін та потреб учнів. Щоб досягти успіху та задовольнити різноманітні потреби учнів, зумовлені їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам необхідно змінювати методи навчання, навчальне середовище, матеріали тощо. Педагоги, які

прагнуть досягти успіху в навчанні дітей з особливими освітніми потребами, повинні застосовувати різноманітні методи навчання, які змінюються залежно від спеціальних потреб здобувачів освіти. Ці зміни або пристосування до потреб учнів відбуваються через адаптації або модифікації [18, с. 73].

У їх використанні відбувається зміна методів навчання з тим, щоб педагог міг задовольнити потреби здобувачів освіти та забезпечити доступ дитини до навчального змісту програми. Різниця полягає в тому, що:

- ♦ Адаптація навчання змінює характер навчання, не змінюючи при цьому зміст або понятійну складність навчального завдання; використовуються засоби підтримки, які дають можливість здобувачам освіти обійти перешкоди, але дитина вивчає те, що вивчають всі діти в класі;
- ♦ Модифікація навчання змінює характер навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання; вона полягає у спрощенні або видозміні самого навчального завдання, тобто дитина вивчає не те, що вивчає решта його однокласників.

АДАПТАЦІЇ	МОДИФІКАЦІЇ
Стратегії, спрямовані на допомогу здобувачам освіти з ООП засвоювати той самий навчальний зміст, що і його / її однолітки	Стратегії, спрямовані на допомогу здобувачам освіти з ООП навчатися за власним індивідуальним маршрутом
Передбачають такі самі навчальні цілі для дітей з ООП, як і у його / її однокласників/одногрупників	Передбачають відмінні (інші) навчальні цілі дітей з ООП, ніж у його / її однокласників/одногрупників
Засоби, матеріали, технології спрямовані на забезпечення можливості для здобувачів освіти з ООП засвоювати навчальний зміст разом з дитячим колективом	Засоби, матеріали, технології спрямовані на забезпечення здобувачів освіти з ООП брати участь у навчальній діяльності разом з усіма, але засвоювати навчальний зміст відповідно до індивідуальних цілей
Зміст навчання для учнів з ООП відповідає змісту відповідного року (класу) навчання	Зміст навчання для учнів з ООП не відповідає змісту відповідного року (класу) навчання
Використовуються під час спільного навчання в класі	Використовуються під час спільного навчання в класі

Будь-які види модифікацій необхідно обговорювати з родиною дитини, оскільки у більшості випадків модифікація змінить те, що дитина має знати і вміти робити [14].

Може бути так, що для здобувача освіти з особливими освітніми потребами не треба вносити правки у навчальний план або такі правки можуть бути мінімальними, спрямованими лише на корекційний розвиток особистості дитини. Щоб з'ясувати це, пропонується вчителю

та його асистенту відповісти на такі запитання.

1. Чи може учень брати участь в освітньому процесі нарівні з іншими дітьми? Якщо ні, то ...

а) чи може цей здобувач освіти брати участь в освітньому процесі нарівні з іншими, якщо прилаштувати для нього навколишнє середовище (наприклад, дитину з порушенням слуху посадити там, де їй найкраще чути педагога, або вона може зчитувати з губ учителя/вихователя і бачити відповіді інших дітей);

б) чи може цей здобувач освіти брати участь в освітньому процесі нарівні з усіма, якщо застосувати до нього спеціальні прийоми викладання?

2. Яка адаптація навчальних посібників чи методичного матеріалу необхідна для ефективного засвоєння знань і залучення здобувача освіти до освітнього процесу?

Як бачимо, відповіді на запитання націлюють учителя та його асистента на адаптацію навчально-дидактичного забезпечення – добір, зміну, модифікацію навчальних посібників для здобувача освіти з особливими освітніми потребами [21].

Під час вибору того чи іншого виду адаптації, що має сприяти участі здобувача освіти в процесі оволодіння знаннями, слід бути обачним. Не слід використовувати адаптацію, якщо вона не потрібна. Вибір виду адаптації має відбуватися на основі аналізу тих попередніх умов (тобто наявності в дітей певних навичок і вмій), які необхідні для успішного застосування цього методу навчання.

#### ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

- що дитина вміє, якими володіє компетенціями;
- сильні якості особистості;
- переважний сенсорний стиль навчання;
- уподобання (хобі);
- що мотивує дитину до навчання, спілкування та взаємодії;
- академічні компетенції.

#### ПОТРЕБИ

- психолого-педагогічна допомога;
- надання індивідуального супроводу;
- урахування перешкод у навчанні, зумовлених особливостями розвитку;
- адаптації навчального середовища та навчальних технологій;
- модифікація навчальної програми.

### Сфери застосування адаптації та модифікації



Адаптацію у закладі освіти можна організувати в наступних сферах:

- ♦ фізичне середовище – адаптація змінює середовище (побудова пандусу, пристосування туалетних приміщень, розширення дверей, зміна освітлення, розташування меблів в класній/груповій кімнаті тощо).

- ♦ навчання – адаптація змінює процес навчання (спосіб повідомлення педагогом матеріалу; спосіб організації занять учнів, що має на меті залучення дітей до виконання завдань і сприяння їхньому навчанню).

- ♦ адаптація навчального плану: модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини; видозміна завдань; визначення змісту, який необхідно засвоїти тощо. В освітньому процесі педагоги аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроках/заняттях, актуальним і потенційним можливостям дитини. У такий спосіб досягається ефективність організації навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку [20, с.237].

- ♦ Вказівки – адаптація змінює процедури, методи та щоденні заняття, які використовує вчитель.

- ♦ Матеріали – адаптація полягає у пристосуванні навчальних інструментів і матеріалів до індивідуальних потреб учнів. (Матеріалами можуть бути книги, іграшки, аркуші із завданнями, маніпулятивні предмети тощо).

**Пріоритетність цілей навчання**

**Гарантування безпеки життя та здоров'я**

**Навички соціальної взаємодії/спілкування**

**Адаптивні та побутові навички**

**Академічні навички**

Для досягнення успіху в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами необхідно враховувати:

- ♦ час, протягом якого дитина може концентрувати увагу (5–7 хв, 15 хв);
- ♦ зручність (давати дитині можливість визначити, в яких умовах їй зручніше працювати: в ресурсній кімнаті, класі/групі тощо);
- ♦ відволікання (визначати місце і умови роботи, за яких дитина мінімально відволікається на сторонні подразники; слідкувати, щоб увага була сконцентрована на матеріалах уроку/заняття);
- ♦ рівень шуму (визначати робоче місце здобувача освіти поруч із учителем/вихователем, асистентом або лідером групи, щоб уникати гамору);
- ♦ вибір матеріалів (розташовувати в центрі тільки ті матеріали, що стосуються теми, завдання; використовувати засоби навчання, які сприяють соціальному та емоційному розвитку дитини);
- ♦ створення сприятливої атмосфери (ранкові зустрічі, святкування досягнень дитини, визначення учня «дитиною дня», нагородження призами).

Вибір видів адаптації з урахуванням потреб конкретних здобувачів освіти [14].

Адаптації та модифікації здійснюються з урахуванням конкретних потреб дитини, включаючи:

Поведінку. Адаптація спрямована на вирішення проблем, що пов'язані з мотивацією та виконанням встановлених правил і вимог до поведінки.

Організаційні навички. Адаптація допомагає дітям зосередити увагу на завданні, що виконується.

Сенсорні потреби. Адаптація шляхом надання учневі допоміжних засобів (слуховий апарат, окуляри, техніка для комунікації), устаткування і допомоги для того, щоб компенсувати сенсорні порушення [39, с. 71].

За наявності декількох інклюзивних класів в одній паралелі учні з особливими освітніми потребами розподіляються пропорційно по класах з урахуванням рівнів підтримки.



Зміст, форми та методи освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яка вивчається в закладі освіти, кожний метод і прийом, використаний учителем чи його асистентом, мають сприяти не лише засвоєнню знань, умінь, навичок, формуванню поведінки, а й корекції порушень.

Система корекційного впливу на здобувачів освіти має бути розрахована на тривалий час і діяти на особистість загалом у єдності її компонентів:

- ◆ пізнавальні, емоційно-вольові психічні процеси;
- ◆ досвід (знання, вміння, навички);
- ◆ спрямованість;
- ◆ поведінка.



Учителеві необхідно узгоджувати педагогічні впливи з медичними і психологічними; дотримуватись послідовності й наступності в корекційній роботі, єдиного охоронно-педагогічного режиму в закладі освіти і сім'ї.

Визначення потреб і можливостей здобувачів освіти відбувається тільки шляхом оцінки та спостереження.

Кожна дитина має індивідуальні можливості та потреби, не зумовлені виключно медичним діагнозом.

### Види адаптації і пристосувань для дітей з особливими освітніми потребами

Види адаптації	Характеристика	Приклади
Пристосування середовища	Модифікація фізичного оточення	Обладнання кімнати похилими пандусами, якщо в класі є діти, що пересуваються на інвалідних візках або за допомогою милиць. Збільшення або зменшення інтенсивності освітлення, якщо в класі є діти з порушеннями зору. Зменшення рівня шуму, якщо в класі є діти з порушенням слуху.
Адаптація навчальних підходів	Модифікація навчальних підходів і методик	Застосування методу поширення (того, що знає дитина). Епізодичне навчання в принагідних ситуаціях. Зміна темпу занять.
Адаптація матеріалів	Модифікація навчальних посібників, іграшок та інших матеріалів	Використання книжок, надрукованих великим шрифтом, якщо в класі є діти з порушеннями зору. Обладнання іграшок та іншого приладдя великими держакками, якщо в класі є діти з порушеннями моторних функцій.
Адаптація навчального плану	Модифікація навчального плану або завдань, визначених для дитини	Зміна тривалості або послідовності занять. Корекція завдань (приміром, якщо дитина ще не готова розпізнавати текст, завдання може бути модифіковане так: «Дитина розпізнаватиме своїх однокласників на фотографіях, тоді як інші діти розпізнаватимуть свої написані імена»).

Модифікації можуть бути виконані шляхом:

- ♦ Скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти. Учень може брати участь лише в окремих частинах уроку і/або опанувати лише частину змісту навчального матеріалу. Іноді вимоги уроку перевищують можливості учня, однак від нього все ж вимагається часткова участь у роботі на уроці.

- ♦ Зниження вимог до участі в роботі. Учень може виконувати лише частину завдань. У цьому випадку від учня може вимагатися засвоєння всього матеріалу, або лише його частини.

- ♦ Модифікація навчальних посібників. Способи модифікації навчальних посібників можуть бути різними. Наприклад, щоб прилаштувати текст для читання, у ньому виділяють шрифтом або кольором ключові елементи. Такий підхід допомагає концентрувати увагу на головному у змісті вже з першого прочитання, дає можливість донести до учня суть. Способом

«Розумні (SMART) цілі:

S – конкретні

M – вимірювані

A – досяжні

R – реалістичні (орієнтовані на результат)

T – визначені в часі.

виділення суттєвих фрагментів, крім підкреслювання або виділення частин тексту кольором, може бути усунення зайвих подробиць. Натомість залишається найвагоміша інформація. Для цього можна видалити з тексту слова, речення, а подекуди цілі абзаци чи сторінки. Такі підходи можуть вплинути на цілісність матеріалу, що вивчається, однак вони допоможуть донести до здобувача освіти головні, ключові ідеї [41, с. 213].

Спрощення розміщення тексту на сторінці також відіграє важливу роль. А саме: усунення діаграм, малюнків і підписів до них, які можуть відволікати увагу учнів. Однак вилучення ілюстрацій у друкованих матеріалах для деяких учнів може бути недоречним. Частина учнів спроможна сприймати навчальний матеріал, якщо вчитель вдається до візуальних способів його викладання, до численних малюнків, що доповнюють розповідь. Складні для засвоєння текстові фрагменти, доповнені короткими прописними коментарями, що акцентують увагу на основних положеннях чи ідеях, будуть корисними для всіх учнів класу. Модифікуючи навчальні посібники, треба враховувати їхнє змістове наповнення, тобто орієнтуватися на навчальну програму.

### Важливі моменти освітньої роботи в інклюзивному класі:



Професор Університету Монаш Джоан Деспелер кваліфікований педагог і психолог, яка має великий досвід проведення досліджень в області інклюзивного навчання та консультування у різних галузях освіти виділяє три категорії знань:

- ♦ «обов'язково має знати» – відомості важливі, мають бути обов'язково опанованими;
- ♦ «має знати» – відомості важливі, однак не суттєві;
- ♦ «може знати» – відомості не суттєві і не надто важливі.



Отже, увага акцентується на першій категорії знань: «обов'язково має знати». Інформацію з категорії знань «має знати» і «може знати» треба надавати після того, як здобувач освіти з особливими освітніми потребами опанував ключові, найсуттєвіші відомості. Якщо не дотримуватися такої послідовності, пам'ять дитини перевантажиться надмірною інформацією, а знання будуть формальними [9, с. 32]. Педагог може обмежити потік відомостей, враховуючи власний досвід дитини та її уподобання. Отже, включення дитини з особливими освітніми потребами в роботу на уроці/занятті передбачає адаптацію тематичного плану, визначення навчальних досягнень й корекційно-розвивальних цілей та узгодження їх з індивідуальним навчальним планом; розроблення уроків/занять на основі тематичного плану із врахуванням єдності специфіко-індивідуальних цілей і завдань для здобувача освіти та загального змісту уроку/заняття. В інклюзивному навчанні важливим у поданні інформації здобувачам освіти є застосування різноманітних засобів, поміж яких чільне місце посідають адаптовані навчально-дидактичні матеріали.

Важливо пам'ятати, що інформація проникає до мозку через 6 головних шляхів, тому під час подання нового матеріалу, необхідно намагатися задіяти максимально усі чуття.



Ефективне навчання в інклюзивному класі можна забезпечити за допомогою диференційованого викладання, яке дає змогу залучати до роботи над повним навчальним завданням усіх дітей. Воно передбачає використання таких педагогічних прийомів та методів, які допоможуть розмаїтому дитячому колективу опанувати необхідні знання та вміння [2, с.249].

### Диференціація навчання



Інформацію слід надавати в кількох форматах: через пояснення вчителя, колективне обговорення з акцентом на візуальному, аудіальному та

кінестетичному способах сприйняття: перед вивченням теми пояснити нову лексику й поняття на конкретних прикладах. Відповідно до індивідуальних потреб здобувача освіти, диференціювати можна рівень складності запитань, темп викладання, кількість навчальних завдань та час на їх виконання.



## VI. СПІЛЬНЕ ВИКЛАДАННЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

Ефективні стосунки між учителем та асистентом учителя формуються на основі спільної відповідальності. Для формування ефективних стосунків учителі можуть використовувати різні стратегії, зокрема:

Водночас основна відповідальність за формування стосунків покладається на керівника закладу освіти. З метою сприяння формуванню ефективних стосунків між учителем/вихователем та асистентом учителя/вихователя директор/завідувач повинен розробити чіткі посадові інструкції для асистентів та показати вчителям/вихователям, як проводити оцінювання їхньої діяльності [16, с. 90].

Для створення здорової робочої атмосфери вчителі/вихователі мають ефективно спілкуватися зі своїми асистентами. Розпочати слід з чіткого розуміння сторонами своїх ролей та обов'язків, а також створити можливості для їх постійного вільного обговорення.

Також ефективна комунікація залежить від того, наскільки обидві сторони чують одна іншу та враховують отриману інформацію.

Щоб робота асистентів учителів у класі була ефективною, вони мають знати про викладені вчителями цілі в індивідуальному навчальному плані (ІНП) учня, вміти бачити, що учень вже досяг поставлених цілей, і знати, як звітувати вчителю про свої спостереження [13].

Спільне обговорення ролей і завдань асистента вчителя/вихователя	Наголос на важливості та дотримання конфіденційності в процесі професійної діяльності
<b>Стратегії ефективної роботи вчителя/вихователя та асистента вчителя/вихователя</b>	
Спільне обговорення філософії та підходів до навчання й управління класом/групою, установлення чітких критеріїв успішної діяльності асистента вчителя/вихователя	Проведення регулярних зустрічей з асистентом учителя/вихователя для обговорення результатів спостережень за особою з ООП, надання та отримання зворотного зв'язку й звітів, обговорення проблемних ситуацій і стратегій запровадження навчальної програми

Якщо говорити більш точно, то вони повинні знати:

- ◆ які дані слід збирати;
- ◆ які стандартизовані форми та листи перевірок слід використовувати під час документування поведінки та досягнень, за якими вони спостерігають;
  - ◆ як далі кваліфікувати поведінку, за якою вони спостерігають, за такими параметрами, як тривалість, частота та інтенсивність;
  - ◆ як написати чіткий звіт про надзвичайний випадок із використанням простої мови.

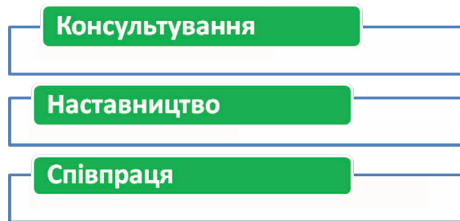
У роботі вчителя та його асистентів рекомендовано вдаватися до моделювання базових поведінково-управлінських стратегій. Учителі несуть відповідальність за управління класом та дисципліну в ньому. Однак будь-якій особі, яка працює зі здобувачем освіти індивідуально або з групою, буде дуже корисно вивчити такі стратегії, як підходити ближче до дитини під час розмови з нею, давати стримані відповіді та спонукати до комунікації, а не до конфліктів. Оскільки вчителі користуються цими стратегіями постійно, вони мають змогу навчити цьому й своїх асистентів та інших осіб, які працюють з учнями – через рольове моделювання чи безпосереднє навчання [37, с. 28].

**Спільне викладання** ґрунтується на участі двох або більше педагогічних працівників, які спільно викладають навчальний матеріал, є рівноправними в процесі навчання.

Основний акцент у процесі співробітництва ставиться на важливості спільного визначення усіма членами команди психолого-педагогічного супроводу мети, обміну, реалізації та оцінки ідей/практики викладання щодо учнів з особливими освітніми потребами на основі наявних знань корекційних педагогів про необхідні адаптації та модифікації відповідно до впливу порушень розвитку дитини на процес освіти, та на основі знань учителя про типову навчальну програму і типові методи навчання [4, с.116].

Спільне викладання – це така організація освітнього процесу в класі, коли два чи більше спеціаліста спільно проводять викладання у різноманітній групі учнів (серед яких є діти з особливими освітніми потребами) в єдиному фізичному просторі (класі).

#### Основні моделі спільного викладання



У контексті моделі консультування вчитель може виступати консультантом асистента у питаннях адаптації чи модифікації тих чи інших навчальних завдань.

Наставництво – учитель та асистент активно спілкуються, діляться спостереженнями за учнями, підвищують знання один одного у тих питаннях, де вони є компетентними [10, с. 37].

У моделі співробітництва передбачається розподіл обов'язків між учителем та його асистентом. Ця модель по праву вважається однією з найбільш ефективних.



Упроваджуючи **підтримуюче викладання** вчитель визначає організацію, зміст та цілі уроку, вміння та навички, якими мають оволодіти учні, асистент своєю чергою, проводить окремі фрагменти уроків з малими групами, допомагає учням під час їхньої роботи над завданнями, додатково пояснює завдання, допомагає записати відповіді, особливо приділяючи увагу учням з особливими освітніми потребами. Саме з такого підходу рекомендується починати спільне викладання, так як воно не вимагає багато часу на планування [7, с. 45].

Ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната, що відповідає вимогам доступності та універсального дизайну, призначена для надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг (занять); психологічного розвантаження, соціально-побутового орієнтування, формування навичок самообслуговування.

У контексті **паралельного викладання** вчитель та асистент одночасно працюють з групами учнів у класі. Основною перевагою паралельного викладання є зменшення кількості учнів, з якими працює один учитель, що дає змогу індивідуалізувати освітній процес, шляхом залучення асистента, і краще врахувати потреби здобувачів освіти. Навчальний зміст для груп може бути як однаковим так і змінюватись. Важливо зазначити, що при застосуванні паралельного викладання між учителем та асистентом повинен відбуватись обмін спостереженнями за прогресом у виконанні завдань здобувачами освіти.

**Додаткове викладання** може застосовуватись тоді, коли асистентові необхідно додатково пояснити матеріал, що викладає вчитель. Асистент учителя в ході уроку може повторювати інформацію від учителя іншими словами, проводити попереднє заняття для учнів, які мають особливі освітні потреби, брати участь у представленні навчального матеріалу. Додаткове або взаємодоповнююче викладання є гарною нагодою для асистента отримати необхідну практику та підвищити впевненість у власних силах [37, с. 53].

Основною характеристикою **викладання в команді** є одночасне ведення уроку вчителем та асистентом. Педагог та асистент подають навчальний матеріал по черзі, підтримуючи один одного. Асистент учителя несе таку ж відповідальність як і вчитель за представлений матеріал. Треба зазначити, що такий метод викладання не буде ефективним без належного рівня довіри та комфортних взаємовідносин між учителем та асистентом. Насамперед педагоги мають бути готовими до узгодження стилів викладання [1, с. 138].



### Переваги спільного викладання

- можливість до залучення всіх учнів класу до роботи протягом уроку;
- ефективний моніторинг актуальних потреб здобувачів освіти;
- підвищення ефективності освітнього процесу;
- більша кількість дітей отримує індивідуальну допомогу;
- урізноманітнення форм та методів викладання навчального матеріалу;
- підвищення майстерності педагогів.



### Труднощі спільного викладання

- велика кількість дітей у класі, зокрема дітей з особливими освітніми потребами;
- асистенти вчителів більше тяжіють до виконання ролі помічника вчителя, ніж співвчителя;
- ефективне формування партнерських стосунків у процесі спільного викладання.

## VII. РОБОТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ

Участь батьків у забезпеченні успішного освітнього процесу їхньої дитини дуже важлива. Всім дітям потрібна підтримка родини, а здобувачі освіти з особливими потребами часто потребують ще більшого залучення батьків і не тільки на початкових етапах освітнього процесу, а й у старших класах та під час здобуття вищої освіти. Батьки є постійними, рівноправними членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка створюється в закладі освіти [31, с.18].

Батьки (законні представники) дитини мають право контролювати проведення занять шляхом відвідування та ознайомлюватись із обліком проведених занять.

Процес взаємодії, на думку психологів, по в'язаний із безпосереднім спілкуванням між людьми, коли вони вступають у певні зв'язки, стосунки, висуваючи за мету здійснення впливу на іншу людину: отримання відповіді, виконання доручення, розуміння чогось тощо. З'ясовано, що взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого взаємовпливу об'єктів (у нашому випадку – педагогів і батьків), який породжує їхню взаємну зумовленість і зв'язок, взаємоперехід, взаємотворчість [12, с. 92].

Батьки – важлива частина освітньої команди дитини. Для досягнення якнайкращого результату надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Проблемним аспектом на шляху впровадження інклюзії є той факт, що батьки «нормотипових» дітей не завжди хочуть бачити в класах чи групах закладів дошкільної освіти, які відвідують їхні діти, дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю. Звісно, що ці стереотипи заважають батькам усвідомити користь спільної взаємодії. Це здебільшого пов'язано з недостатньо налагодженою просвітницькою роботою із сім'ями.

Основні напрями роботи щодо налагодження педагогічної взаємодії асистента вчителя та батьків:

1. Підтримка фізичного здоров'я дітей і пропаганда здорового способу життя.

2. Формування особистісних орієнтацій здобувачів освіти з особливими освітніми потребами: визнання своєї значущості у суспільстві, національної самоідентифікації, інтересу до життя, людини, культури, що сприяють розумінню загальнолюдських цінностей; виховання правосвідомості, толерантності.

3. Робота з педагогами та співробітниками закладу освіти щодо урахування ними індивідуальних особливостей дітей, виховання свідомого та відповідального ставлення до процесу освіти.

4. Робота з родиною – вплив на її виховний потенціал, коли об'єктом уваги є не сама родина, а принципи сімейного виховання. Тут необхідні вивчення сімейної атмосфери, що оточує дитини з особливими освітніми потребами, його стосунків із членами родини; поглиблення психолого-педагогічних знань батьків через систему батьківських зборів, консультацій, бесід; організація спільного проведення вільного часу дітей і батьків; захист інтересів і прав дитини [15].

Асистенту вчителя в процесі спілкування з батьками, важливо дотримуватись таких правил:

- ♦ батьки та діти не повинні почувати себе об'єктами вивчення;
- ♦ робота з батьками має бути цілеспрямованою, планомірною й систематичною;

**БАТЬКАМ** для вчасної та ефективної організації інклюзивного навчання **ТРЕБА**:

- забезпечити комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (в ІРЦ);
- подати документи для зарахування до закладу загальної середньої освіти;
- співпрацювати з фахівцями під час складання індивідуальної програми розвитку (ІПР).

- ♦ методи цієї роботи мають відповідати науковим методам виховання дітей;
- ♦ потрібно застосовувати у комплексі різноманітні психолого-педагогічні підходи [32, с. 27].

Сім'я є елементом стабільності в житті дитини, тоді як учителі й вихователі весь час змінюються.

- ♦ Батьки та інші члени родини є основною та постійною фігурою у житті дитини, а фахівці можуть змінюватися щороку.
- ♦ Батьки більш схильні розповідати про себе та своїх дітей тим фахівцям, до яких вони відчують довіру
- ♦ Моральні цінності, бажання і пріоритети батьків суттєво відрізняються, тому не може бути якоїсь єдиної універсальної моделі роботи з родиною. Головне – допомогти батькам повірити у власні сили і можливості [31, с. 29].

Виходячи зі специфіки сімей, де є діти з особливими освітніми потребами, слід зазначити, чим більш залученні батьки в інклюзію, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей.

### Інформація, якою можуть поділитися батьки учнів з особливими освітніми потребами



Батьки, що мають дітей з особливими освітніми потребам у своїй більшості відчувають провину, образу за те, що не склалось щасливе й спокійне життя власної дитини. Такі батьки побоюються негативного ставлення з боку оточення до самих себе та дитини. Вони остерігаються ідеї спільного навчання, вважають, що ті, хто оточують, будуть сміятись,



принижувати, знущатись із їхніх дітей [42, с.17]. Ці страхи можна зрозуміти та прийняти. Деякі батьки не бажають займатись своєю дитиною, думаючи: «У спеціальній школі педагоги зобов'язані вчити, виховувати, розвивати дитину без моєї допомоги, навіщо водити в школу?». Вони прекрасно розуміють: якщо віддати дитину в заклад загальної середньої освіти, то треба забирати щодня, займатись додатково, приділяти багато уваги зовнішньому вигляду, дотримуватись режиму тощо, тому уникають того, щоб оформити свою дитину в інклюзивний клас загальноосвітнього закладу. Є й такі батьки, які адекватно оцінюють стан речей та готові до співпраці із закладом освіти. Саме тому одне з найголовніших завдань закладу освіти та фахівців інклюзивно-ресурсного центру – допомогти батькам повірити у власні сили й можливості.

### Роль батьків як членів команди психолого-педагогічного супроводу



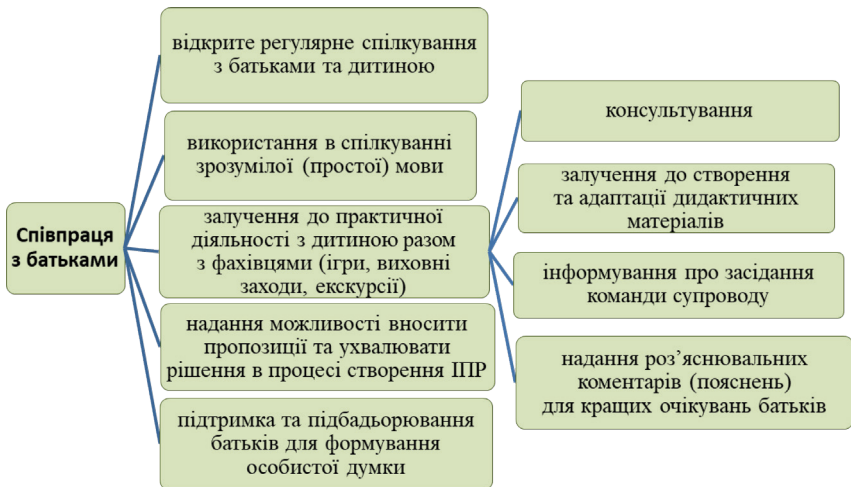
Одним з важливих аспектів роботи батьків в команді супроводу є постійне повідомлення педагогам важливої інформації, яка може впливати на навчання дитини з особливими освітніми потребами. Обмін важливою інформацією може позитивно впливати на освітній процес дитини, оскільки це дає змогу педагогам адаптувати можливості навчання та зі знанням справи вирішувати делікатні питання [23, с.17].

Вивчаючи родину дитини з особливими освітніми потребами, асистент учителя насамперед звертає увагу на такі дані:

- ♦ загальні відомості про батьків, інших членів родини;
- ♦ житлові умови;
- ♦ виявлення інтересу до освітнього процесу, справ колективу, який оточує їхню дитину;

- ♦ соціальну адаптацію сім'ї;
- ♦ загальні відомості про здобувача освіти (вік, інтереси, рівень вихованості);
- ♦ виховні можливості родини (рівень педагогічної культури батьків) [18, с. 34].

Важливо, що батькам дітей з особливими освітніми потребами відводиться значна роль в процесі створення індивідуальної програми розвитку дитини (ІПР), яка проявляється, головним чином, в наданні інформації про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення прогресивного, всебічного розвитку дитини. Очевидним є те, що участь батьків в процесі написання ІПР потребує зусиль з обох сторін: важко уявити, що всі батьки дітей з особливими освітніми потребами будуть з задоволенням брати участь у цьому процесі. Підтримати батьків в цій справі в компетенції вчителя, асистента вчителя, класного керівника, психолога, корекційних педагогів закладу освіти. В якості пропозицій для підтримки (підбадьорювання) для участі батьків доцільними будуть наступні **форми співпраці**:



Один з ключових моментів забезпечення ефективного функціонування команди супроводу «дім – школа» – це налагодження позитивних робочих стосунків з батьками дитини, яка навчається в інклюзивному середовищі [32, с. 47]. Найкращий варіант для цього – знайомство членів команди супроводу з батьками на початку процесу здобуття о дитини та налагодження постійної комунікації з ними. Зкладам освіти потрібно максимально використовувати можливості батьківських зборів та

індивідуальних бесід для співпраці й обміну інформацією. Діти більше поважають педагогів і персонал закладу, коли усвідомлюють, що батьки схвалюють та підтримують їхні зусилля.

Інклюзивна модель освіти включає в себе такий важливий аспект як педагогічна діяльність орієнтована на інтереси сім'ї.

### *Принципи педагогічної діяльності орієнтовані на інтереси сім'ї*

- Регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей

- Заохочення і створення умов для взаємної підтримки батьків

- Запровадження в закладі освіти політики та системи послуг, які забезпечують сім'ям необхідну підтримку

- Турбота про те, що послуги, які надаються сім'ям, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними й відповідали потребам кожної родини. Важливим є системність надання послуг (раз на тиждень)

Передумовою ефективності педагогічної взаємодії та відносин є емпатія – розуміння емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини, в її суб'єктивний світ. Г.Річардсон вважає емпатію новим феноменом людської свідомості, що виявляється у здатності бачити світ очима іншої людини, відчувати її переживання і потреби. Емпатія є внутрішнім боком педагогічної взаємодії, що реалізується шляхом спілкування, співробітництва, співтворчості всіх учасників освітнього процесу для досягнення спільної мети педагогічної діяльності. В інклюзії ефективні відносини являються чи не найголовнішими факторами прогресу взаємодії між педагогами та батьками [1, с. 136]. –

Використання асистентом учителя традиційних, і нетрадиційних методів, різних форм взаємодії з батьками здобувачів освіти з особливими освітніми потребами має одну загальну мету – зробити щасливою особистість, яка дорослішає та вступає у сучасне життя. Отже, взаємодія педагогів і батьків у закладі освіти з інклюзивним навчанням – це цілісна соціально-психологічна система, яка становить єдність перцептивного (співсвідомість), комунікативного (спілкування) та інтерактивного (співпраця, співтворчість) компонентів, що взаємопов'язані між собою: асистент учителя/вихователя може зрозуміти внутрішній світ батьків,

спілкуючись із ними; довіра і відкритість у спілкуванні виникає за умови розуміння педагогом внутрішнього світу дитини зособливими освітніми потребами, її батьків; результат співпраці та співтворчості залежить від передбачення емоційних реакцій іншої людини в конкретних ситуаціях.

Основою педагогічної взаємодії є спілкування, адже саме спілкування є найважливішою умовою, і засобом розвитку особистості. Одним із видів педагогічної взаємодії є спілкування педагогів з батьками вихованців. Побудувати партнерські стосунки можливо лиш за умови дотримання стратегії ефективного спілкування.

### СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ



Асистенту вчителя в роботі з родиною і в психолого-педагогічній освіті батьків дитини з особливими освітніми потребами важливо побудувати систему ефективного спілкування, в якій обидві сторони взаємодії (заклад освіти і сім'я) стають рівноправними, рівноцінними й автономними партнерами у забезпеченні всебічного розвитку дитини та досягненню нею прогресу в розвитку та навчанні. Важливими є не так комунікативний аспект цієї взаємодії, як інтерактивний і перцептивний та виявлення ефективних способів її організації. Це співнавчання, в якому педагог й батьки – рівноправні суб'єкти освітнього процесу [29, с.217].

В роботі з батьками, асистенту вчителя/вихователя можуть стати у нагоді **10 правил комунікації з батьками дітей з особливими освітніми потребами**, які розробив Крістін Рів (дефектолог, США) [30].

1. **НАДАВАЙТЕ ЧІТКУ ІНФОРМАЦІЮ, ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ В КЛАСІ.** Зрозуміло, що тут йдеться не про дії інших дітей чи вчителя – ми всі пам'ятаємо про конфіденційність і професійну етику. Однак візьміть собі за правило регулярно надавати батькам інформацію про те, що їхня дитина зробила, що в неї/нього вдалось, а над чим ще треба попрацювати. Що саме зараз вивчають діти всього класу (у цьому вам може допомогти форма “Школа – Дім”). Ця інформація допоможе батькам зрозуміти, над чим потрібно працювати вдома і як допомогти дитині стати більш успішною в класі.

2. **ПЕРЕДАВАЙТЕ БАТЬКАМ ПРИКЛАДИ ДЛЯ ДОМАШНЬОЇ РОБОТИ.** За правилами НУШ, не варто навантажувати дітей домашнім завданням, однак коли йдеться про дитину з особливими освітніми потребами, пріоритетом має бути успішність дитини в колективі (для цього шкільний матеріал потрібно повторно опрацювати вдома, можливо, навіть “проходити” наперед – залежно від труднощів, з якими стикається дитина під час навчального процесу) та розуміння того, що школа – це середовище для узагальнення, більшості навичок батьки мають навчити дітей удома.

3. **ГОВОРІТЬ БАТЬКАМ ПРО УСПІХИ: ЇХНЯ МОТИВАЦІЯ – ЦЕ РУШІЙНА СИЛА ВСЬОГО ПРОЦЕСУ.** Коли ми найчастіше контактуємо з батьками? Коли щось трапляється. Будь-яка людина (і дитина зокрема) буде вмотивована до роботи, якщо її хвалити.

У цьому випадку успіхи дитини – це успіхи батьків. Тому, не зважаючи на вашу зайнятість, знайдіть час зробити два-три фото успішно виконаного завдання. Чи надішлеть мамі коротке повідомлення про досягнення на уроці математики. Вам потрібно, щоб батьки були у вашій команді, а найкращий спосіб цього досягнути – розділити з ними успіх.

4. **ПОВІДОМЛЯЙТЕ ПОГАНІ НОВИНИ ОСОБИСТО.** Наприклад, в учня був поганий день – найгірший з тих, що ви пам'ятаєте. Знайдіть час поговорити з батьками після уроків. У крайньому випадку – зателефонуйте. Потрібно детально описати все, що відбувалось за день. Також варто зазначити, що ви (учитель / асистент учителя) плануєте робити далі для подолання труднощів, які виникли у дитини.

Батьки знають, що «погані» дні можливі, у них вдома вони теж трапляються. Питання в тому, що ми можемо з цим зробити? Розмова про «поганий» день сама по собі не вирішить проблему. Батькам буде набагато спокійніше, якщо ви озвучите, що саме ви будете робити в майбутньому.

5. **ЗБЕРІГАЙТЕ КОПІЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКУ ВИ НАДСИЛАЄТЕ ДОДОМУ.** Записки для батьків та форми зворотного зв'язку – це документи, які допомагають встановити, що й коли ви сповіщували батькам. Часто це

джерело матеріалу про те, ЯКІ події та КОЛИ відбувались протягом дня. Якщо ви не зберігаєте копії, ви не зможете відповісти на запитання, що і коли ви говорили батькам. Але ці дані можуть вам знадобитись.

6. НЕ ДОЗВОЛЯЙТЕ, ЩОБ З БАТЬКАМИ СПІЛКУВАВСЯ ТІЛЬКИ АСИСТЕНТ ДИТИНИ. Хоча ця посада ще не повністю прописана в українському законодавстві, усе більше родин користуються послугами приватно найнятих фахівців, які супроводжують дитину з особливими освітніми потребами в школі – індивідуально. Такі люди називаються асистентами дитини і мають чітке завдання – супроводжувати і допомагати тільки дитині, з якою вони працюють.

Якщо такий фахівець працює у вашому класі – вам пощастило, тому що дитина може отримувати індивідуальний супровід тоді, коли їй це потрібно. Однак є ризик одностороннього бачення ситуації в класі. Тому якщо ви вчитель або асистент учителя – знайдіть час і поспілкуйтесь з батьками особисто. Це потрібно для того, щоб вони мали кілька джерел інформації стосовно успіхів та труднощів своєї дитини.

Також учитель має усвідомлювати, що відбувається з дитиною. Тобто отримувати актуальну інформацію від асистента дитини «та асистента вчителя. Отже, УСІ мають працювати спільно. Батьки ж мають отримувати інформацію як готовий продукт співпраці фахівців.

7. НЕ ЗВОДЬТЕ ВСЕ ДО ПОНЯТЬ «ХОРОШИЙ» / «ПОГАНИЙ» ДЕНЬ. Одна мама назвала це «системою смайликів»: «Якщо я отримую зі школи тільки смайлик, що посміхається чи тільки сумує, – для мене це не несе жодної інформації». Вона має рацію – має бути деталізація, а не загальні фрази.

8. НІКОЛИ НЕ ПРИХОВУЙТЕ ПОГАНІ НОВИНИ ВІД БАТЬКІВ. Дуже важливо інформувати батьків про те, що насправді відбувається в школі. Якщо ви говорите, що все нормально, а насправді це не так – у майбутньому це призведе до неприємностей та непорозумінь.

9. НЕ КОРИСТУЙТЕСЬ ПРАВИЛОМ “Я ПОЧНУ РОЗМОВУ, ТІЛЬКИ ЯКЩО МЕНЕ ЗАПИТАЮТЬ”. Будьте проактивним (діяти ще до початку поведінки – ред.). Так само, як це працює в роботі з поведінкою учнів, в організації роботи класу – це дієво і в побудові взаємостосунків з батьками. Якщо ви чекаєте, коли батьки звернуться до вас із запитанням – ви чекаєте занадто довго. Спрямуйте батькам інформацію та просіть про зворотний зв'язок. За кожної нагоди наголошуйте на важливості підтримки взаємної комунікації.

10. НЕ ОЧІКУЙТЕ, ЩО БАТЬКИ БУДУТЬ РОЗПОВІДАТИ ВАМ АБСОЛЮТНО ВСЕ. ЗАВЖДИ ЗАЛИШАЙТЕ ЇМ МІСЦЕ ДЛЯ ПОМИЛКИ ЧИ НЕДОМОВКИ. Життя батьків дітей з особливими освітніми потребами не менш напружене за ваше. Крім того, у батьків можуть бути свої перестороги та причини не надавати вам усю інформацію. Інформація про дитину часто зачіпає частину їхнього (родинного) особистого життя.

## **VIII. З ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ**

### **СПІЛЬНА РОБОТА ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО КОРЕКЦІЙНО- РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ, ЯКІ МАЮТЬ МОВЛЕННЄВІ ПОРУШЕННЯ**

(з досвіду роботи вчителя-логопеда Рубіжанської загальноосвітньої школа І–ІІІ ступенів № 3 Рубіжанської міської ради Луганської області Олени Чугаєнко)

Сучасний стан корекційної освіти характеризується певними змінами і реформами. Зокрема, удосконалюється зміст освіти, впроваджуються нові форми розвитку дітей із мовленнєвими порушеннями, розробляються нові психолого-педагогічні засоби корекції й компенсації недоліків фонетико-фонематичних, граматичних процесів, властиві дітям цієї категорії. Важливого значення набуває питання щодо визначення осіб з мовленнєвими недоліками як рівноправних, які навчаються серед своїх однолітків.

Спеціальна педагогічна наука та логопедична практика свідчать про збільшення кількості дітей з вадами мовлення, чимало з яких мають психоневрологічні, соматичні проблеми, схильність до девіантної поведінки або комбіновані порушення розвитку. Мова іде про дітей, які мають, як не різко так і явно виражену неврологічну симптоматику, зокрема, діти із заїканням; дизартрики; ринолаліки; діти що мають порушення рухо-моторної сфери: загальної, дрібної, артикуляційної моторики; недостатність вищих психічних функцій – уваги, пам'яті, сприймання. Відповідно у таких дітей спостерігається не лише низький рівень розвитку усного мовлення, і як наслідок – серйозні ускладнення в оволодінні письмом та читанням – дисграфія, дислексія. Діти з особливими освітніми потребами мають труднощі оволодіння навчальною лексикою, зокрема, щодо розуміння та використання термінів, визначень нових понять. Всі ці ускладнення суттєво знижують якість та можливість засвоєння шкільної програми, сприяють формуванню в дітей негативного ставлення до навчання та стійкого стресового стану, що перешкоджає процесу соціальної адаптації та гармонійного розвитку.

Всі вищеозначені проблеми свідчать про актуальність і необхідність логопедичної служби як складової частини комплексного психологопедагогічного супроводу в інклюзивному навчанні закладів загальної середньої освіти, орієнтованій на системне навчання, виховання, соціалізацію здобувачів освіти та підтримку їхнього здоров'я. Вивчення, корекція

і навчання таких дітей потребує від учителя-логопеда мультидисциплінарного підходу, різнобічної ґрунтовної підготовки з медичних, психологічних і спеціальних педагогічних наук. Обов'язковими для вчителя-логопеда є гуманістичні цінності: повага до дитячої особистості; уявлення про дитину як про саме цінне; осмислення своєї ролі наставника і організатора, що забезпечує процес навчання дітей.

Щоб ефективно впливати на загальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами, стимулюючи, виправляючи й пом'якшуючи мовленнєві порушення, необхідно створювати особливі умови для навчання і виховання, за яких враховувати як «слабкі», так і «сильні» сторони особистості дитини. Кожен вид мовленнєвих порушень потребує специфічних умов організації логопедичної роботи з дітьми для реалізації корекційно-розвивальних цілей у освітньому процесі [1, с. 54].

Інклюзивне навчання – спільне навчання усіх дітей, незалежно від їхніх інтелектуальних, емоційних, соціальних, фізичних, мовленнєвих чи інших особливостей. Заклад загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням забезпечує: безбар'єрне фізичне середовище; адаптує навчальні програми та плани, методи та форми навчання; залучає батьків до співпраці; співпрацює з фахівцями відповідно до різних освітніх потреб дітей; створює позитивну атмосферу в освітньому середовищі.

Толерантне ставлення до дітей з різними психофізичними особливостями, має ґрунтуватися на принципах виваженої педагогіки. Відмінності між людьми є природнім явищем і навчання слід адаптовувати до потреб кожної дитини.

Однією з умов інклюзивної освіти є цілісний комплексний підхід до супроводу здобувача освіти й відповідно взаємодія нормативної, науководослідної, практичної бази. Ця умова вимагає залучення в інклюзивну освіту ефективних учасників з кожної згаданої галузі. Якість комплексного підходу може суттєво підвищитись за умови розумного координування суспільно-державного партнерства:

- ◆ технічне, дидактичне забезпечення логопедичного кабінету;
- ◆ проектування інноваційних технологій логопедичного впливу;
- ◆ алучення ексклюзивних авторських методик у загальну систему корекційно-педагогічної роботи;
- ◆ диференційовано-організоване підвищення кваліфікації вчителів-логопедів для реалізації інклюзивного навчання;
- ◆ створення нових корекційних програм;
- ◆ реалізація методичних рекомендацій.

Змістовний та організаційний компонент цього комплексу повинен знайти роз'яснення у ході спеціально-організованих семінарів, курсів підвищення кваліфікації. Учитель-логопед має бути у курсі актуальних



досягнень логопедії, зобов'язаний застосовувати сучасні, науково-обґрунтовані методи. Логопед повинен знати і враховувати межі власної компетентності, він не може вирішувати задачі, які знаходяться у компетентності фахівців інших спеціальностей.

Професійна компетентність учителя-логопеда як форма виконання ним своєї педагогічної діяльності та його особистісні якості мають значний вплив на рівень соціалізації дитини та якісні показники її здоров'я.

Учитель-логопед зобов'язаний надавати необхідну і можливу допомогу, враховуючи індивідуальність і конкретність обставини. Він має усвідомити, що навчання дітей з ООП за однією методикою малоєфективне. Важливо пам'ятати, що кожна дитина унікальна, кожному учневі властива певна швидкість засвоєння артикуляційних вправ, положення язика, навичок і вмій, у кожного свої особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Кожен із дітей з вадами мовлення має свій стиль навчання, свої сильні та слабкі сторони. Щоб задовольнити всі потреби дітей, необхідно добре знати особливості їхнього розвитку, розуміти, що вони можуть промовити самостійно, а у чому їм необхідна допомога. Щоб забезпечити успішне навчання дітей з вадами мовлення, потрібно застосовувати широкий спектр педагогічних підходів.

Види мовлення є особистісно-діяльним інтегрованим результатом засвоєння різних аспектів мовлення та виділяються в залежності від характеру мовлення (внутрішнє і зовнішнє), способу його організації (усне та писемне), міри активності (продуктивні: говоріння і письмо та рецептивні: слухання і читання). У процесі розвитку та навчання відбувається становлення комунікативної особистості дитини, здатної до самостійної (інколи з допомогою дорослого) мовної, мовленнєвої, читацької діяльності та спілкування із врахуванням різноманіття соціальних і культурних контекстів взаємодії – у навчанні, вдома та під час дозвілля. На корекційно-розвивальних заняттях вирішуються специфічні, корекційні завдання, які в наступності реалізуються в навчальний і позаурочний час із дітьми, зважаючи на наскрізний характер комунікативної компетентності. Для реалізації основної ідеї (мети) вирішуються наступні стратегічні та тактичні завдання:

- ◆ подолання недоліків у розвитку усного та писемного мовлення учнів;
- ◆ формування в дітей фонематичного сприймання, звукового аналізу й синтезу;
- ◆ розвиток у школярів умінь сприймати, розуміти, аналізувати літературні і навчальні тексти різних видів;
- ◆ розвиток загальнономовленнєвих (дихання, артикуляції, голосу) умінь і навичок;

- ♦ формування первинних умінь і навичок вимови голосних та приголосних звуків (постановка, автоматизація, диференціація) та розвиток слухової і вимовної диференціації дзвінких і глухих приголосних; розрізнення на слух твердих і м'яких звуків та усвідомлення їх правильного артикуляційного укладу при вимові;
- ♦ формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого);
- ♦ уточнення і збагачення лексики (збагачення словника, уточнення значення слова, формування лексичної системності, структури значення слова, закріплення зв'язків між словами);
- ♦ розвиток граматичного боку (словозміни, словотворення) й формування морфологічної і синтаксичної систем мовлення;
- ♦ розвиток самостійного зв'язного мовлення;
- ♦ формування в учнів повноцінних навичок читання і письма як базових у системі початкового навчання;
- ♦ присвоєння соціокультурних та морально-етичних цінностей через художні образи літературних творів і усвідомлення на цій основі ціннісного ставлення до інших людей у різних соціокультурних просторах і контекстах.

Успішне здійснення корекційної роботи залежить від співпраці вчителя-логопеда з учителями початкових класів та асистентами вчителів. В основі злагодженої роботи лежать наступні принципи:

- ♦ комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу;
- ♦ співпраця між асистентом учителя і логопедом, учителем і дітьми;
- ♦ урахування інтересів всіх учасників корекційно-педагогічного процесу;
- ♦ диференційний підхід до виховання правильного мовлення.

Основну роботу з формування мовленнєвих навичок проводить учитель-логопед, а асистент учителя включається в неї на етапі закріплення вже сформованих навичок. Багато з корекційних завдань вирішуються ними спільно (розвиток комунікативної функції мови, виховання мовленнєвої активності, навчання граматично правильного мовлення і розповідання, збагачення та активізація словника, формування звукової культури мовлення).

Разом із цим чітко розмежовані функції вчителя-логопеда та асистента вчителя: логопед виправляє порушення вимови, а асистент учителя під керівництвом логопеда бере активну участь в корекційному процесі, сприяючи усуненню мовного дефекту. Для цього асистент учителя може бути присутнім на заняттях логопеда, а той своєю чергою відвідує окремі уроки з метою контролю за якістю мови дітей, а також надання

методичної допомоги. На початку навчального року вчитель-логопед знайомить учителів, асистентів учителя з результатами обстеження, проводить спільне обговорення шляхів реалізації поставлених завдань по реабілітації дітей з мовленнєвими порушеннями. При визначенні змісту корекційно-розвивальної роботи обговорюється перспективний план, уточнюються найбільш раціональні прийоми проведення корекції мовлення у кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Учитель-логопед на своїх заняттях відпрацьовує з дітьми матеріал по вимові, звуковому аналізу, навчає елементам граматики, одночасно знайомить дітей з певними лексико-граматичними категоріями. Асистент учителя поповнює, уточнює і активізує словниковий запас дітей, використовуючи для цього режимні моменти, перерви; контролюючи звуковимову й граматичну правильність мови дітей протягом усього часу спілкування з ним.

Логопед керує роботою асистента вчителя по розширенню, уточненню та активізації словникового запасу, засвоєнню граматичних категорій, розвитку зв'язного мовлення, допомагає підбирати мовний матеріал, який відповідає нормі звуковимови дітей з мовними порушеннями (наприклад, вірші на ранки і розваги), радить використовувати правильну з логопедичної позиції методичну та дитячу художню літературу і мовний матеріал.

Асистент учителя має працювати у тісному контакті з корекційними педагогами. Учитель-логопед доводить до відома асистента, який саме матеріал потрібно закріплювати під час навчальних занять та вдома, про що асистент своєю чергою повідомляє батьків. Якщо не закріплюється потрібний матеріал – не буде ефективності роботи, значно збільшиться період корекційної роботи.

Так, наприклад, щоб навчити дитину правильно вимовляти в ізольованій вимові та у складах різної структури голосні звуки [а, е, и, і, о, у], учитель-логопед веде роботу над формуванням артикуляційних укладів. Виконує з дитиною статичні й динамічні вправи, формує артикуляційні уклади, розвиває силу, точність, координованість, синхронність артикуляційних рухів та кінестетичних відчуттів до рівня мінімальної достатності для постановки конкретного звуку й створення його артикуляційного образу, долає порушення вимови звуків. Асистент учителя формує інтерес до логопедичних занять, потреби в них. Вдосконалює звукову культуру мовлення учнів і підвищення техніки мовлення (дихання, голосу, артикуляції). Веде контроль за правильною вимовою голосних звуків, слів і речень із різною силою голосу (на видиху з чіткою і правильною артикуляцією). Вдосконалює ізольовану вимову голосних звуків [а, е, и, і, о, у] та первинну автоматизацію навичок вимови у складах різної структури.

При навчанні читанню, асистент учителя має знати, що діти-логопати, як правило, з великими труднощами освоюють техніку читання, тому

доцільно спочатку дорослому прочитати текст, задати декілька запитань про прочитане й тільки після цього дати дитині самостійно прочитати текст. При цьому, корисно дати в руку невеличку вказівку, щоб вона нею водила по тексту. Такий прийом дозволить значно знизити напруженість, яку відчуває дитина при читанні незнайомого тексту [3, с. 431].

Запропоновані логопедом вправи та ігри для формування лексико-граматичних категорій і розвитку зв'язного мовлення (поміщаються зшиття в зошиті взаємодії асистента вчителя і вчителя-логопеда) направлені на закріплення матеріалу, пройденого дитиною на корекційно-логопедичному занятті, це дає можливість зайвий раз виявити проблеми дитини і допомогти в їх подоланні. У вільний ігровий час асистент учителя пропонує дитині з вадами мовлення пограти не просто в дидактичні ігри, а в ігри, які відповідають лексично-логопедичній темі.

Учителю-логопеду необхідно не тільки навчити асистента вчителя, як працювати з кожною дитиною, а й контролювати виконання своїх рекомендацій. Зошит взаємозв'язку, куди вчитель-логопед заносить свої завдання, заповнюється після кожного заняття. Асистент учителя відпрацьовує і закріплює матеріал, рекомендований учителем-логопедом. Виконуються наступні види вправ:

- ♦ закріплення поставлених звуків (ізольована вимова звуку, вимова складів, слів, речень – поетапно);
- ♦ повторення віршів, оповідань;
- ♦ вправи на розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення;
- ♦ вправи на розвиток фонематичного слуху, навичок звукового аналізу та синтезу;
- ♦ активізація зв'язного мовлення в бесіді на знайомому лексичну чи побутову теми.

Однією із важливих умов інклюзивного навчання є вироблення єдиних вимог до учнів з мовленнєвими вадами зі сторони вчителя, асистента вчителя та логопеда. Учитель-логопед має докласти максимум зусиль, щоб переконати педагогів у необхідності уважно і обережно оцінювати роботу дітей з ООП. Річ у тім, що діти при всьому своєму бажанні і старанні не в змозі виконати завдання, особливо письмові, відповідності до норм. Важливо довести до відома вчителя початкових класів, що на логопедичних заняттях, логопед специфічно оцінює роботу дітей з вадами мовлення. Оцінка ставиться за психолого-педагогічними параметрами, а саме: за уважність на протязі всього заняття, активність, бажання працювати і кількість самостійно знайдених і виправлених, а не допущених ним помилок. Тому, дуже важливо переконати вчителя в тому, що створення сприятливої психологічної атмосфери на уроці, буде запорукою гарної роботи дитини.

Слід відмітити, що для якісного проведення корекційних занять, завдання для кожної дитини добирається вчителем-логопедом індивідуально, з урахуванням потенційних можливостей дитини, стану її зору, порушення мовлення, набутих навичок, віку, емоційного стану, психологічних особливостей.

Плануючи роботу, учитель-логопед обов'язково враховує, що дитині має бути цікаво, тоді вона буде більш уважною і не так швидко втомиться, намагається частіше хвалити дитину, завдяки чому вона буде більш старанною.

Створення позитивної атмосфери у шкільному середовищі – запорука інклюзивної освіти. Якщо у школі створено доброзичливу, невимушену атмосферу, якщо визначають унікальність кожного учня та підтримують його, це значно підвищує ефективність навчання. Завдяки спілкуванню з однолітками в дітей з мовленнєвими вадами поліпшується емоційний, моторний та мовленнєвий розвиток. Однокласники відіграють роль взірця, діти намагаються їх наслідувати, вони налагоджують дружні стосунки, беруть участь у святах, іграх, у громадському житті класу, школи.

Інклюзивна освіта у процесі свого застосування має певні труднощі в організації дизайну школи, кабінетів; потребує введення в штат школи корекційних педагогів. Проте найбільше перешкод є соціального характеру, які полягають у поширенні різних негативних стереотипів щодо дітей з вадами розвитку; у неготовності чи відмові вчителя, школярів, їхніх батьків прийняти дану форму навчання [3, с.176].

Інклюзивна освіта дозволяє реалізувати освітні цілі не лише учням з особливими потребами, але й дітям, які в тій чи іншій мірі виділяються із загальної групи дітей. Інклюзивна освіта передбачає забезпечення потреб для дітей з особливими освітніми потребами, які повинні відповідати сервісу, в тому числі освітній сфері, найбільшій сприятливій для них. Цей принцип означає: всі діти повинні бути залучені в освітнє і соціальне життя школи за місцем проживання; задача інклюзивної школи – побудувати систему, яка задовольняє потреби кожної дитини. В інклюзивних школах всі діти, а не тільки з особливими потребами, забезпечуються підтримкою, яка дозволяє їм домагатися успіхів, відчувати безпеку, цінність спільного перебування у колективі. Інклюзивна освіта, більш ніж звичайна загальноосвітня школа спрямована на індивідуальні навчальні. Метою інклюзивної школи є забезпечення всім учням можливості найбільш повноцінного соціального життя, активної участі у колективі, місцевій спільноті, і якомога більшої взаємодії допомоги один одному [2, с. 237].

Ці цінності свідчать, що всі члени шкільного колективу і суспільства зв'язані між собою, що учні взаємодіють між собою не тільки у процесі навчання, але й розвиваються, навчаються, виховуються, коли приймають спільні рішення, спілкуються між собою.

Інклюзивна освіта змінює роль учителя, який залучається в різні інтерації з учнями, більше дізнаючись про кожного з них, а також активно вступає у контакти зі спільнотою поза межами школи.

Отже, інклюзивне навчання – одна з нових, але вже визначених у всьому світі форм навчання, яка забезпечує право кожної дитини навчатися у загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. В основу інклюзивного навчання покладена ідея, яка виключає будь-яку дискримінацію. Освітній заклад, у якому запроваджене інклюзивне навчання, має бути забезпечений фахівцями і пристосованим для дітей з особливими потребами. Якщо ж дітей з мовленнєвими, фізичними, розумовими вадами перевести у загальноосвітню школу, яка не має відповідних умов, не має відповідно підготовлених фахівців – логопедів, дефектологів, психологів, то розвиток дитини не тільки не покращиться, але й значно погіршиться.

Отже, розвиток і перспективи дитини, яка має мовленнєві вади, залежить від позитивної атмосфери у шкільному середовищі, від правильно підібраних корекційних форм навчання. Учитель-логопед не тільки відкриває їй необмежені можливості спілкування, він є своєрідним провідником маленької людини у багатогранний світ людських стосунків. Подолання мовленнєвих порушень надає дитині впевненості у власних силах, сприяє розвитку її пізнавальних здібностей. Розсуваючи рамки спілкування, як у середовище однолітків, так і з дорослими, дитина стає емоційною, чуйною. Змінюються її погляди на світ, її ставлення до оточуючих. Вона стає більш відкритою до встановлення контактів з іншими людьми, більш прийнятною до нових знань, відчуває себе повноцінною людиною.

Ефективність роботи вчителя-логопеда залежить від його готовності діяти самостійно й відповідально, зокрема в обставинах, що швидко змінюються, учитель-логопед має володіти новими функціями, які вимагають соціально-економічні тенденції інклюзивної освіти. Як показує практика, основний шлях, який суттєво впливає на підвищення майстерності, компетентності й ерудиції – це чітко організована методична робота, що являє собою зв'язну комбіновану систему накопичення практичного досвіду. Вона передбачає вирішення таких питань:

- ◆ виробити систему діагностики, визначити інтереси;
- ◆ допомогти сформулювати мету;
- ◆ надати інформаційну підтримку;
- ◆ допомогти вчителю-логопеду у виборі форм реалізації плану підвищення фахової майстерності;
- ◆ визначення напрямів подальшого вдосконалення фахової компетентності.

Отже, методична робота вчителя-логопеда має враховувати всі новітні тенденції корекційної освіти, однією з яких є інтегроване та інклюзивне навчання. Перспективним напрямом дослідження проблеми може стати пошук змісту і форм підготовки логопеда до роботи в команді психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти.

### Список використаних джерел

1. Колупаєва Л. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія Київ : Самміт – Книга, 2009. 272 с.
2. Логопедія. Підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Вид. Дім «Слово», 2010. 376 с.

### СПІВПРАЦЯ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ШКОЛИ ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

(з досвіду роботи практичного психолога Кременської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 Кременської районної ради Луганської області Олени Тищенко).

Організація навчання в інклюзивному класі передбачає підготовку та створення умов, необхідних для роботи учнів над засвоєнням програмного матеріалу, подолання навчальних проблем, висвітлених у ІПР.

Організаційний бік такої роботи охоплює широкий діапазон питань.

Педагог інклюзивного класу використовує співпрацю із усіма членами команди супроводу. Це асистент учителя, учитель-логопед, соціальний педагог та практичний психолог. Велике значення має співпраця між собою самих членів команди. Наприклад, асистента вчителя та практичного психолога.

Робота психолога в інклюзивному класі має велику значущість, але вона набагато полегшується у тандемі з асистентом учителя. Найбільш складні психологічні проблеми, як правило, мають комплексний характер, отже, і вирішувати їх доводиться комплексно, у безпосередній взаємодії з педагогами, які працюють з дитиною. Готовність практичного психолога до такої взаємодії слід розглядати як один з найбільш важливих критеріїв професійної компетентності, а також як показник професійної культури. Необхідно відзначити, що такий підхід передбачає особистісну і професійну зрілість фахівця, здатність проявляти ініціативу і активність. Побудова і розвиток системи професійних контактів – одна з головних умов успішної професійної діяльності практичного психолога, що реалізує себе в самих різних сферах діяльності та працює в закладі освіти.

Основний напрям взаємодії психолога та асистента вчителя – побудова професійних взаємин.

Особливе значення для проведення корекційної роботи має цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей. виправлення вад дитини та її навчання можуть здійснюватися на одному й тому самому програмному матеріалі. Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватиметься сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань. Наприклад: якщо до реалізації ІНП залучено асистента вчителя та батьків, успішним корекційний вплив буде лише за умови взаємодоповнення, повторення і закріплення навчального матеріалу у різних формах роботи під час різних видів діяльності.

Необхідно враховувати, що для педагога важливо, щоб психолог (особливо початківець) не зачепив його самолюбства, не став оцінювати і критикувати стиль його роботи. Багато педагогів вважають, що вони відмінно розбираються в психіці дитини. У цьому випадку важливо показати асистенту вчителя, що ви не збираєтеся обмежувати їхнє самолюбство. Наприклад, ви можете звертатися за порадою стосовно дітей з особливими освітніми потребами до вчителів, особливо до асистента вчителя. З одного боку, вони допоможуть вам отримати важливу інформацію, а з іншого – ви тим самим зможете продемонструвати не тільки зацікавленість у спільній роботі, а й повагу до колег, зазначивши їхню спостережливість і педагогічну інтуїцію. Ви можете запропонувати асистенту вчителя провести нескладні психологічні методички (наприклад, ігрові). Також можна організувати і провести невеликий тематичний методичний семінар, показавши свою компетентність.

Асистент учителя перебуває поряд з учнем під час уроків, позакласних заходів, супроводжує його на додаткові та розвивальні заняття, спостерігає в процесі такого заняття (за потреби), має можливість контактувати з фахівцями, обговорювати важливі питання. Асистент учителя вислуховує поради, надає інформацію про дитину, постійно спілкується з батьками учнів, залучає їх до планування роботи та реалізації програм.

Для психолога може бути корисною надана асистентом інформація стосовно деталей розвитку дитини та виховання у родині, перебігу процесу подолання недоліків, ставлення дитини до власних особливостей, а також ролі вербальної комунікації у побудові стосунків з однолітками та дорослими.

Члени команди супроводу розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність (по можливості – усвідомлену дитиною). При цьому зміни окремих психічних утворень дитини повинні сполучатися з оптимізацією умов життя, виховання та навчання, в яких перебуває дитина.



При плануванні освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами кожен із фахівців команди супроводу основну увагу повинен спрямовувати на втілення таких фундаментальних позицій:

1. необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів, зокрема під час оцінювання навчальних досягнень означеної категорії дітей;

2. запровадження диференційованого, індивідуального підходу практично до кожної дитини з порушеннями розвитку (індивідуальних навчально-виховних програм та індивідуального навчального плану);

3. забезпечення (для умов закладу загальної середньої освіти) психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Асистент учителя в освітньому процесі значну увагу приділятиме формуванню навичок самообслуговування в шкільному просторі, допоможе психологу організувати додаткові зустрічі з батьками, коли в них виникає потреба. Це дає змогу контролювати впровадження індивідуальної програми розвитку, оцінювати їхню ефективність та вносити необхідні зміни до окремих їхніх складників.

Важливим є спільні обговорення, обмін ідеями щодо особливостей навчання учнів з особливими освітніми потребами. Результати досягаються за рахунок поєднання загальних підходів фахівців спеціальної освіти або ресурсних центрів, які можуть запропонувати спеціальні методики, адаптацію викладання відповідно до певного порушення.

Значна роль у закріпленні корекційної роботи належить батькам. Важливо до початку навчального року провести бесіду з батьками учня, оскільки на основі отриманої від них інформації добиратиметься наочний матеріал для учня. І хто в цьому допоже, як не асистент учителя.

Психолог разом з асистентом учителя формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, учителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами. Як?

- ◆ Допомагає окремим учням у виконанні навчальних завдань, розроблених учителем;
- ◆ Надає допомогу у підготовці навчальних матеріалів;
- ◆ Допомагає вчителю у вирішенні проблемних ситуацій та управлінні поведінкою учнів у класі;
- ◆ Допомагає учням у виконанні навчальних завдань, розроблених учителем;
- ◆ Спостергає за поведінкою учня та надання інформації вчителю та батькам;
- ◆ Інформує вчителя про сильні сторони, досягнення та потреби учнів;

- ♦ Інформує вчителя про поведінку та успішність учнів;
- ♦ Приймає участь у зустрічах з батьками, коли це відповідає ситуації;
- ♦ Працює з малими групами дітей або індивідуально з окремими дітьми, розвиваючи навички та вміння дітей;
- ♦ Висловлює схвалення, щоб вселяти віру дитини у свої сили, заохочувати до навчання.

Робота всіх фахівців закладу загальної середньої освіти спрямовується на досягнення головної мети – підготовка дитини з особливими освітніми потребами до самостійного життя. При цьому значну увагу сконцентровують на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

Отже, співробітництво фахівців команди супроводу закладу освіти є суттєвий чинник у структурі професійного взаємозв'язку в умовах реалізації інклюзії в закладі освіти. Розуміння того, як найкраще встановлювати взаємовідносини співпраці, допомагає педагогам оптимально організовувати освітній процес учнів з особливими потребами, сприяти їхній соціальній адаптації. Завдяки співпраці члени команди супроводу отримують нові навички створення шляхів взаємодії, здійснення освітньої та розвивальної роботи. А це означає бути рівноправним членом команди, співпрацювати з колегами, бути радником та партнером у батьків

### Список використаних джерел

1. **Інструктивно-методичний лист** Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.2012 № 1/9-384 «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
2. **Колупасва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В.** Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навч–метод. посіб. Київ : Вид. гр. «А.С.К.», 2012. 192 с.
3. **Мастроп'єрі та ін.** Побудова взаємин співробітництва заради виконання потреб інклюзії. Кappa Delta Pi Res 44. № 4. 2008.
4. **Становіч П., Джордан Е.** Інклюзія як професійний розвиток. <http://www.canada-ukraine.org>
5. **Т. Лорман.** Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?» // Міжнародний журнал цілісної освіти. Т. 3. № 2. 2007.

## ШЛЯХИ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНИХ ВЗАЄМИН ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

(з досвіду роботи асистента вчителя Попаснянської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 24 Попаснянської районної ради Луганської області Людмили Штець)

В останні роки в закладах загальної середньої освіти збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами, які потребують особливої уваги з боку педагога, тому ефективною формою для таких учнів є інклюзивна освіта. Одним з пріоритетних завдань Нової української школи є інклюзивна освіта, яка дозволяє дитині повірити у себе. Для забезпечення розвитку дітей з особливими освітніми потребами у нашій школі працює команда супроводу до складу якої входять учителі, асистенти вчителя, практичний психолог та вчитель-дефектолог. Діти отримують необхідну кількість розвивально-корекційних занять, визначених за результатами комплексної оцінки фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. А це корекції емоційного стану дитини, подолання її рухової розгальмованості, розвитку уваги, пам'яті, мислення, навчання спільній діяльності. За роки впровадження інклюзивної освіти вчителями опрацьовано багато методичних рекомендацій, літератури, дані поради батькам, учителі діляться досвідом роботи, набутим у школі протягом трьох років реалізації інклюзивної освіти.

### Значення інклюзивної освіти для дитини з особливими потребами



Співпраця наших учителів-предметників та асистентів дала можливість адаптуватись дітям з особливими потребами в шкільному середовищі, мати змогу спілкуватися з однолітками, підтримувати дружні стосунки зі своїми ровесниками, брати участь у громадському житті класу.

Ефективна взаємодія вчителя та асистента вчителя, віра в дитину, наполегливість, витримка, старанність, готовність до систематичної роботи стали запорукою позитивних змін.

У процесі підготовки до уроку в інклюзивному класі вчитель складає план-конспект уроку, у якому адаптує (модифікує) навчальний матеріал з використанням спеціальних Типових освітніх програм для дітей з особливими освітніми потребами так, щоб на одному уроці діти з різним ста-



ном здоров'я та рівнем розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Інформація, одержувана учнем по темі, що вивчається, відповідає рекомендованій йому для навчання освітній програмі. Закріплення отриманих знань, умінь і навичок ведеться на різному дидактичному матеріалі, підбраному для кожного учня

індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників, які добирає асистент учителя. Для пояснення складно сприйманих тем учням з особливостями в розвитку пропонуються картки інструкції з описом покрокових дій учнів. Така побудова учбових занять створює умови, при яких всі учні класу залучаються до загально класної роботи. Практика доводить, що корекційна робота стає ефективною лише при позитивній спільній участі педагогів і вузьких фахівців в створенні ситуації активного мислення учня, що формує системний процес розвивального навчання. Саме цим питанням в школі і приділяється значна увага. При навчанні дітей з інтелектуальними порушеннями разом з учителем-дефектологом, психологом і батьками вчителі класів з інклюзивним навчанням розділяють відповідальність за долю цих дітей, спільно навчаючи і виховуючи їх з учнями з нормою психофізичного і інтелектуального розвитку. Асистент учителя працює в тісному контакті з учителями, батьками постійно веде відстежування динаміки розвитку дитини. Досягнення учнів ретельно фіксує в щоденнику спостережень, потім аналізує їх з фахівцями.

Навчання учнів в умовах інклюзії спрямовано перш за все на формування в дітей віри у свої сили, у власні можливості, оскільки

життєстверджуючий тонус повсякденного життя школяра спирається перш за все на успіхи в його основній праці – навчанні. Доводиться враховувати не лише психологічний стан дитини, а й її здоров'я, настрої. Якщо одна дитина урівноважена, спокійна та з нею відносно легко працювати, то інша емоційніша, виконує завдання залежно від настрою, внутрішнього стану, який інколи важко зрозуміти. Практика показує, що найефективнішими формами роботи є використання сигнальних знаків та предметних малюнків, дидактичного матеріалу, учень з задоволенням працює з ноутбуком. Дитина заспокоюється, у неї з'являється інтерес до навчання. Важливими стають у такі форми: заспокоєння дитини, гра, релаксація, гра – руханка, а іноді і просто бесіда.

### Приклади ігор:

«Парус на хвилях». Обхопити коліна руками. Гойдатися на спині, прокочуючись махрєбцями по полу. Другий варіант – переكاتи то на правий, то на лівий бік. За командою дорослого дитина зазирає на будь-якому боці

«Забий гол». Дитина сідає навпроти дорослого. Дорослий складає з кубиків ворота, бере кульку з шматочка вати або м'ячик для пінг-понгу, кладе його на стіл перед дитиною. Дорослий показує, як потрібно задути кульку в ворота («забити гол»).

Дитина повинна намагатися робити видих сильним настільки, щоб кулька влетіла у ворота. Повторити 3–5 разів.

«Художник». Вдих. Затримка дихання. На видиху дитина малює на піску одночасно обома руками різні геометричні фігури (наприклад, кола, потім квадрати, трикутники). Ускладнюючи вправу, учень малює фігури з різних точок: правою рукою коло починає зверху, а лівою – знизу.

«Сищик». «Уяви, що твої очі – це відеокамера сищика. Очима стеж за іграшкою, не повертаючи голови, як це робить сищик». Дорослий плавно переміщує іграшку перед його очима вправо, вліво, вгору, вниз, до перенісся. Дитина повинна утримувати погляд в цих крайніх точках 1–2 секунди.

Учні з особливими освітніми потребами є активними учасниками позакласної роботи, яка проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Вони залучаються до позашкільної роботи відповідно



до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їхніх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я. Скажімо, ми ризикнули поставити виступ Микити на шкільному святі вчителя і не помилилися. А дитина отримала потужний емоційний заряд.

### **РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

(з досвіду роботи асистента вчителя Рубіжанської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Рубіжанської міської ради Луганської області Надії Загаєвської)

Інклюзивна школа – заклад, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

При складанні корекційно-розвивальної програми необхідно дотримуватися таких методичних вимог: чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи; виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету; визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності; визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна); підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини; запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі; розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвивального процесу; підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали. Ця корекційна програма є важливою складовою частиною в розробці індивідуального плану розвитку дитини.

Важлива роль у вирішенні цих завдань належить асистенту вчителя. Дитина, з якою я працюю, має проблеми опорно-рухового апарату, тому є ускладнення розвитку психічних процесів. Психотравмуючі обставини, які впливають на його розвиток: переживання недоброзичливого ставлення однолітків, надмірна увага оточуючих, обмеженість міжособистісних відносин у дитячому колективі. Знаходячись постійно в класі, я сприяю природному розвитку дружніх стосунків, налаштовую дітей на толерантне ставлення, створюю обстановку оптимізму та впевненості цього учня. Постійне інформування дитини про зміни розкладу, кабінету роботи спеціалістів, робочого місця та інші організаційні питання знімають тривожність учня, для якого це характерно. Тривожність присутня і в навчальному процесі. Невпевненість у своїх силах заважає глибоко сприймати навчальний

матеріал. Як асистент учителя (коли виникає потреба) надаю педагогу інформацію про те, що учню даються важко завдання, які виконуються в класі. На цій основі педагог проводить кілька тестів, визначає проблему, а потім планує вид діяльності та вправи так, щоб вони відповідали потребам цього учня. Величезний обсяг інформації, що міститься в темах, вимагає від учня великого напруження сил. Асистент учителя (за рекомендацією педагога) може фокусувати увагу учня на найважливішому, «прив'язати» матеріал до конкретної реальності. Часто використовую такі правила педагогічної діяльності (на уроках математики, фізики): зупинись – подивись – послухай; сплануй – зроби – перевір. Така стратегія навчає дитину осмисленого підходу до виконання завдання. Це сприяє підвищенню впевненості учня у своїх розумових здібностях, підвищенню самооцінки, покращення здатності до навчання.

Важливо розуміти, що будуючи ефективні взаємини – основне завдання вчителя та асистента – зрозуміти потреби учня та усвідомити необхідність адаптації та модифікації навчального матеріалу, що покращить успішність навчання не лише дитині з особливостями психофізичного розвитку, а й іншим учням класу.

Учитель і асистент учителя в освітньому процесі дотримуються корекційно-компенсаторної складової частини, що проявляється у дотриманні певних правил та технологій роботи з учнями із особливими освітніми потребами. Зокрема, внесення змін до організації навчального процесу у класі, так зване диференційоване викладання, яке проявляється у модифікації подачі та оцінюванні навчального матеріалу, тобто вчитель розробляє, трансформує завдання з підручника до потреб дитини чи групи дітей, а також обирає шлях оцінювання виконання завдань. До організації такої роботи він активно залучає асистента, оскільки саме асистент реалізуватиме в процесі уроку розроблені й адаптовані заходи.



Задля досягнення позитивних якісних змін у процесі організації корекційно-розвivalьної роботи в інклюзивному класі вчителю та асистенту необхідні дотримуватися визначених принципів:

- 1) системності корекційних, профілактичних і розвivalьних задач;
- 2) єдності діагностики та корекції;
- 3) діяльнісного принципу корекції;

- 4) врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- 5) комплексності методів психологічного впливу;
- 6) активного залучення найближчого соціального оточення.

Важлива робота асистента вчителя для батьків. Зменшується їхню тривожність за свою дитину, так як вона під наглядом насамперед впродовж навчального дня. При складанні ІПР дослуховуємося і ураховуємо побажання та занепокоєння батьків. Як асистент учителя постійно повідомляю батьків про успіхи згідно зі своєю ІПР, що дає можливість простежити за динамікою розвитку дитини і тим, наскільки задовольняються їхні потреби.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: складання корекційно-розвивальної програми, вибору форми проведення занять; підбору й комплектації корекційних груп; визначення тривалості та режиму занять.

Разом з групою фахівців, які розробляли ІПР, асистент учителя діагностує навчальні досягнення учня, оцінює виконання ІПР, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

### **ДІЯЛЬНІСТЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ**

(з досвіду роботи асистента вчителя середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 м. Северодонецька Луганської області Людмили Дубейко-Поберогіної)

Однією з найважливіших умов впровадження інклюзивної моделі в закладі освіти є організація співпраці фахівців, результатом якої має стати освітнє середовище, максимально сприятливе для різнобічного розвитку всіх учнів, зокрема й учнів з особливими освітніми потребами.

Загальновідомо, що ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (дефектолога, медичного працівника, психолога, асистента вчителя, реабілітолога, батьків, спеціалістів інклюзивно-ресурсного центру), які входять до складу команди супроводу. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку





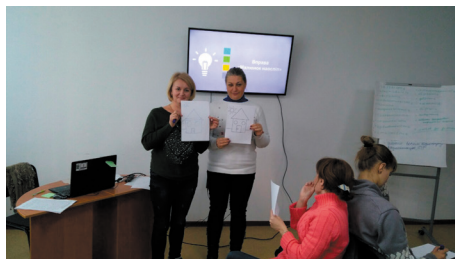
забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних та психічних обмежень дитини з особливими потребами у процесі здобуття освіти.

У процесі організації корекційно-розвивальної роботи з дитиною з порушеннями психофізичного розвитку необхідно врахувати компенсаторні можливості організму, тобто ті позитивні зміни, що відбуваються у розвитку учня загалом під впливом цілеспрямованого, організованого навчання. Тому цей вид роботи у педагогічній діяльності – основна й невід’ємна умова успішного «залучення» дитини до інклюзивного навчання. Корекційно-розвивальна робота розглядається як підґрунтя організації навчально-виховної роботи, зокрема в інклюзивній школі: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей; ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Практичний досвід доводить, що важливим є спільні обговорення, обмін ідеями щодо особливостей навчання конкретних учнів. Результати досягаються за рахунок поєднання знань педагога щодо обсягу навчального матеріалу відповідно до програми, загальних підходів роботи з класом, тісної співпраці з асистентом учителя та фахівців спеціальної освіти або ресурсних центрів, які можуть запропонувати спеціальні методики, адаптацію викладання відповідно до певного порушення (порушення слуху, зору тощо).

Особливе значення для навчального процесу має цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей. виправлення вад дитини та її навчання можуть здійснюватися на одному й тому самому програмному матеріалі. Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватиметься сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань. Щоб навчальний матеріал мав корекційне значення і сприяв становленню певної складової частини розвитку, він повинен забезпечувати досягнення освітньої мети, враховувати особливості його засвоєння та уможливлювати в процесі навчання проведення корекційно-розвивальної роботи.

Якщо наприклад на уроці математики ставиться мета сформулювати в дитини певну розумову дію, наприклад, узагальнення за спільною ознакою, то зміст навчання має містити матеріал для такої роботи,



а розв'язання відповідної арифметичної задачі – ставити дитину в ситуацію необхідності виконувати дію узагальнення.

Члени команди супроводу розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність (по можливості – усвідомлену дитиною). При цьому зміни окремих психічних утворень дитини повинні сполучатися з оптимізацією умов життя, виховання та навчання, в яких перебуває дитина.

Отже, робота вчителя з учнем у класній кімнаті не будується як просте тренування вмінь і навичок (виконання вправ чи завдань з підручника за чітко визначеними запитаннями), а покликана закріплювати у різних видах навчальну діяльність. Наприклад, дітям з затримкою психічного розвитку зменшуємо кількість матеріалу у темі, яка вивчається; даємо більше часу на осмислення та виконання завдання і використовуємо допоміжні заходи: підказки, формули, картки, інструкції; передбачаємо дії та допомогу асистента під час уроку; намагаємось спрогнозувати засвоєння дитиною матеріалу і ті завдання, які виноситимуться на індивідуальну корекційно-розвивальну роботу.

В класі де я працюю асистентом, двоє дітей зі схожими порушеннями, але з різними освітніми потребами. У кожного свої проблеми і свої ресурси. Дівчинка добре справляється із завданнями з математики, фізики, хімії, але не може переказати прочитане без допомоги та навідних питань. Хлопчик дуже гарно читає та переказує, добре орієнтується у тексті, але виконувати елементарні математичні завдання не здатен. Тому на уроках намагаємось використовувати можливості кожного для допомоги іншому. Обов'язково адаптуємо та модифікуємо навчальні предмети, завдання для кожного.

Корекційно-розвивальний складник в навчальному процесі має мати випереджальний характер, не тільки вправляти й удосконалювати те, що досягла дитина, а й активно формувати те, що повинно розвинути в найближчій перспективі. Для цього намагаємось узгоджувати дії всіх спеціалістів, що працюють з дитиною (логопед, дефектолог, учитель, психолог, асистент учителя, батьки).

Зрозуміло, що вчитель найбільше взаємодіє в класі з асистентом. Учитель та асистент в освітньому процесі дотримуються корекційно-компенсаторного складника, що проявляється в дотриманні певних правил та технологій роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Зокрема, унесення змін до організації навчального процесу в класі, так зване диференційоване викладання, яке проявляється в модифікації подачі та оцінюванні навчального матеріалу.

Учитель розробляє, трансформує завдання з підручника до потреб дитини чи групи дітей, а також обирає шлях оцінювання виконання завдань. До організації такої роботи залучається асистент, для реалізації в процесі уроку розроблені й адаптовані заходи. Основне у роботі вчителя та асистента – зрозуміти потреби учня та усвідомити необхідність адаптації та модифікації навчального матеріалу, що покращить успішність навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку.

Учителі та асистент виконують різні ролі задля досягнення спільної мети. Учителі не «перекладають» всю відповідальність за освіту дитини на асистента. Також учителю не слід повністю брати на себе цю роль, і він має бути впевненим, що може покластися на допомогу асистенту, коли це буде потрібно. Це потребує обговорень на етапі планування спільної роботи.

За потреби учням з психофізичними порушеннями під час освітнього процесу пропонуватиметься індивідуальна психологічна або педагогічна корекція. Індивідуальні спеціальні заняття з дітьми з особливими потребами організовуються в тих випадках, коли вирішення корекційних завдань потребує концентрації уваги дефектолога (логопеда, тифлопедагога, сурдопедагога, олігофренопедагога) на одній дитині, а також під час реалізації індивідуальних корекційних програм для дітей з тяжкими порушеннями розвитку.

Сучасні дослідження свідчать, що інклюзивна школа не може обійтися без такого виду діяльності як професійне педагогічне співробітництво. Діти з особливими потребами часто мають багато специфічних потреб, над задоволенням яких працює група фахівців різного профілю. Одна людина не може займатися питаннями когнітивного, моторного, соціального та комунікативного розвитку дитини. Це може зробити лише команда відповідних фахівців, які активно співпрацюють та обмінюються знаннями й інформацією.

Отже, співробітництво фахівців загальної та спеціальної освіти – суттєвий чинник у структурі професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. Розуміння того, як найкраще встановлювати взаємовідносини співпраці, допомагає педагогам загальноосвітніх закладів оптимально організовувати навчання учнів з особливими потребами, сприяти їхній соціальній адаптації. Завдяки співпраці вчителі та фахівці спеціальної освіти отримують нові навички створення команд, здійснення освітньої та розвивальної роботи.

## СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ І АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В КЛАСІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

(з досвіду роботи вчителя початкових класів Рубіжанської загально-освітньої школи I–III ступенів № 3 Рубіжанської міської ради Луганської області Лариси Самойлової).

Сьогодні в закладах загальної середньої освіти гостро стоїть питання про інклюзивну освіту, тобто освіту, яка враховує індивідуальні потреби та особливості кожної дитини. Наголошую *кожної* дитини у класі. Особливо це важливо, коли йде мова про дітей з особливими освітніми потребами в навчанні, для яких донедавна була лише одна можливість отримати освіту – у спеціальних закладах освіти або за індивідуальною формою навчання.

В класі з інклюзивним навчанням я працюю третій рік. Досвід роботи з учнями початкової школи в мене достатньо великий, але досвіду з організації освітнього процесу в класі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами у мене не було.

Все почалося з вивчення документів кожного учня, які будуть навчатися в класі, з ознайомлення з медичними діагнозами.

Саме на цьому етапі і почалась сумісна робота з асистентом учителя. Нормативно або законодавчо не визначено, що спеціальна освіта обов'язкова для роботи із дітьми з особливими освітніми потребами, але якщо ваш асистент – це педагог зі спеціальною освітою психолога, дефектолога, логопеда, то вам випав щасливий квиток.

Свою роботу ми починаємо з планування. І починаємо планування з очікуваних результатів. А далі намагаємося до них дійти. Але це не догма. Вивчивши навчальні програми і склавши календарне планування для класу, (а згідно з останніми інструкціями окремого календарного планування для дітей з особливими освітніми потребами можна не робити), складаємо індивідуальну програму розвитку (ІПР) на кожну дитину з особливими освітніми потребами. Саме в цій програмі і відбувається модифікація і адаптація навчального матеріалу відповідно до здібностей, можливостей і потреб кожної дитини з особливими освітніми потребами. Адаптація навчального матеріалу – це спільна робота асистента вчителя та вчителя, де вчитель надає матеріал своєму асистенту та допомагає адаптувати або модифікувати матеріал, добрати способи і форми подачі.

Всі ми розуміємо, що основна відповідальність за організацію освітнього процесу, зокрема й за організацію роботи асистента вчителя, покладається на вчителя. Асистент працює під керівництвом учителя, як під час діяльності з усім класом, так і в малих групах чи індивідуально з окремими учнями. Для цього вчитель має ознайомити та

проінструктувати асистента щодо навчальних планів, цілей та очікуваних результатів. Асистент учителя бере безпосередню участь у плануванні освітнього процесу разом з вчителем. Асистент педагога може надавати необхідну підтримку під час виконання учнями навчальних завдань, а також має володіти спеціальними навичками та вміннями, необхідними для задоволення потреб окремих учнів.

Асистент учителя є асистентом саме вчителя, а не дитини. Це означає, що він не прив'язаний до однієї чи кількох дітей, а працює зі всім класом.

Так ми взаємозаміняємо один одного. Часом дитині з особливими освітніми потребами необхідно приділити більше уваги, щоб, наприклад, пояснити завдання і цим зайнятий учитель, а асистент учителя так само може пояснити щось й іншим учням.

Окрім того, своєю роботою асистент може звільнити більше часу вчителю для пояснень. Наприклад, поки асистент роздає навчальні матеріали, вчитель ще раз роз'яснює тему, або ще якимось залучає дитину з особливими освітніми потребами до спільної роботи в класі, адже спільна робота – невід'ємна складова частина інклюзивного навчання.

Обов'язки вчителя і асистента вчителя нам всім добре відомі. Але якщо ми будемо їх виконувати кожен сам собі окремо, то співпраці не буде. Наведу кілька прикладів з практики нашої повсякденної роботи.

I. На етапі пояснення нового матеріалу у асистента:

- ♦ є дублюючі картки наочності, яку я використовую на дошці. На них діти з особливими освітніми потребами можуть робити свої примітки, навіть малюнки.

- ♦ є картки з прикладами, задачами, вправами з більш легкими завданнями і прикладами для первинного закріплення матеріалу.

II. На етапі самостійної роботи на будь-якому уроці:

- ♦ ми підходимо до різних дітей у класі і надаємо допомогу додатковим поясненням, нагадуванням правил, вказуємо на помилки, які треба виправити, слухаємо читання, даємо інструкції до виконання завдань. Так програмуємо дітей на успішне виконання завдання і даємо зрозуміти, що діти з особливими освітніми потребами такі, як і інші учні в класі. І всі можуть отримати допомогу;

- ♦ на кожному уроці читання, української мови і російської мови є п'ятихвилинка активного читання. Відпрацьовуємо навички техніки читання. І вчитель, і асистент підходять до учнів і надають допомогу.

III. На етапі закріплення і систематизації знань ми вже знаємо, як учні засвоїли матеріал. І відповідно до цього групуємо дітей приблизно з однаковим рівнем знань. Організовуємо роботу в групах. Вони отримують завдання різного рівня (але діти про це не знають). Учитель і асистент

учителя підходять до будь-якої групи і корегують її роботу. Наша задача підтримати учнів і підвести їх до правильного виконання завдання. Результати оголошуються всьому класу. Формуємо ситуацію успіху.

#### IV. Організація хвилинок відпочинку:

- ♦ асистент проводить хвилинку, учитель готується до наступного етапу уроку;
- ♦ учитель проводить хвилинку, асистент вмикає-вимикає відео, роздає матеріали, робить записи на дошці, тощо.

V. Учитель робить запис домашнього завдання на дошці, асистент перевіряє в щоденниках, як його записали діти.

Наприкінці робочого дня проводимо невеличкі обговорення, плануємо підготовку до наступного дня. Що треба надрукувати, вирізати, склеїти, зліпити, тощо. Як поводити себе учні, що вдалося, над чим треба попрацювати і як працювали діти з особливими освітніми потребами. Обов'язково щодня інформуємо батьків про досягнення, труднощі дітей з особливими освітніми потребами. Надаємо рекомендації. Є у нас така практика. З дозволу батьків ми відправляємо їм особистими повідомленнями фото і відео матеріали з уроків, перерв, свят про їхніх дітей. Цим намагаємося привернути увагу батьків до проблем, які виникають під час навчання, налаштувати їх на позитивне відношення до школи, на радість від успіху дітей.

**НАЙГОЛОВНІШЕ!** З першого класу ми не виділяємо дітей з особливими освітніми потребами серед інших учнів! Вони разом з усіма виконують більшість правил поведінки і розпорядку дня, відповідають біля дошки, ходять до їдальні, беруть участь у виховних заходах, чергують, допомагають іншим, дотримуються правил особистої гігієни. Звісно відповідно до своїх можливостей. А всім дітям роз'яснили, що ці діти все вмють, але роблять це повільно і за власною методикою. І ми будемо їм допомагати.

Закінчуючи опис свого досвіду хочу висловити особисту думку. Інклюзивна освіта тільки народилась у нашій системі освіти. Нам ще багато чого треба дізнатись і навчитись. Спільно навчатись легше, а працювати в парі з грамотним, кваліфікованим колегою, а це наші асистенти вчителів, це неабияке полегшення. Шановні колеги творчих успіхів і на снаги вам не зважаючи ні на що.

### **УРОК МАЛЮВАННЯ З ДИТИНОЮ, ЯКА НАВЧАЄТЬСЯ В КЛАСІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ**

(з досвіду роботи асистента вчителя Северодонецької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 14 Северодонецької міської ради Луганської області Юлії Панасенко)

Діти з особливими освітніми потребами – поняття, яке широко охоплює всіх дітей, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої

норми. Воно зокрема стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп та інших.

Практика європейських країн свідчить, що більшість із цих учнів можуть навчатися в закладах загальної середньої освіти за моделлю інклюзивної освіти.

Використання такої моделі означає надання якісних освітніх послуг здобувачам з особливими потребами у звичайних класах (групах) закладів загальної середньої та дошкільної освіти за умови відповідної підготовки педагогів і підтримки сімей. Рівні можливості навчання для особливих дітей називають терміном «інклюзивна освіта». Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Основним методом діагностики дітей в процесі навчання і виховання є спостереження. Систематично використовуючи цей метод, можна отримати цінні відомості про різні сторони розвитку і діяльності дитини.

Сприятливі умови для отримання таких даних надають уроки **малювання**.

Спостереження за своєю ученицею під час малювання дозволяють виявити у неї риси, які на інших уроках можуть залишитися непоміченими.

У ході образотворчої діяльності Даша докладно розглядає і вивчає особливості реальних предметів, осмислює їхню будову, форму, колір та інші властивості, виконує різноманітні розумові операції.

У процесі занять малюванням учитель та асистент мають можливість розкрити потенціал – особливості мислення, емоційно-вольової сфери і діяльності учениці.

Діяльність асистента вчителя з дитиною з особливими освітніми потребами, спрямована на виявлення та запам'ятовування того, що потім має бути передано в малюнку, сприяє підвищенню її мовної активності, розвитку дрібної моторики, удосконаленню навичок орієнтування в мікропросторі, збагаченню знань про навколишнє середовище. Спостереження в процесі образотворчої діяльності, а також аналіз результатів цієї діяльності (малюнків) дають можливість суттєво доповнити дані, отримані вчителем і асистентом під час занять з інших навчальних дисциплін.

Найбільш виразно індивідуальні особливості дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває освіту у нашому класі, виявляються при виконанні нею конкретних графічних завдань. Аналізу підлягають основні аспекти освітньої діяльності (научуваність, спрямованість, стійкість уваги, активність, продуктивність навчальної діяльності, мотивація).

Фіксується, чи цілеспрямовано діє учениця під час виконання завдання, на що конкретно спрямована її увага, з якою метою використовується

навчальне приладдя, відзначаються випадки його використання не за призначенням. Спостереження за дитиною в процесі малювання дозволяють встановити вчителю і асистенту, чи може вона правильно організувати свою діяльність, чи надходить відповідно до вказівок учителя або «зісковзує» на інший, більш простий вид роботи.

Нерідкі випадки, коли наша учениця зовсім відмовляється від виконання завдання. Тому, плануючи свою діяльність, учителю і асистенту важливо встановити ставлення дитини з особливими освітніми потребами до образотворчої діяльності: чи проявляє вона інтерес до малювання і в чому це виражається, наскільки цей інтерес тривалий і на що спрямований. Необхідно простежити, зауважує вона прорахунки у своїх графічних діях, чи виправляє допущені помилки і якими способами це здійснює (вносить в малюнок зміни, промальовує лінії, користується гумкою, починає малюнок заново).

Заняття малюванням дозволяють досить швидко визначити нам (вчителю і асистенту) особливості моторики учениці, її провідну руку, ступінь координоване виконуваних дій і їхню якість.

У процесі образотворчої діяльності створюються особливо сприятливі умови для виявлення здатності розрізнити форму, величину, колір і просторові співвідношення зорово сприйманих об'єктів. За допомогою графічних завдань неважко встановити, наскільки самостійно здобувач освіти з особливими освітніми потребами диференціює геометричні фігури різної форми, знаходить фігури однакової форми, але різної величини і забарвлення, співвідносить об'єкт зображення з тією чи іншою геометричною формою (тарілка – коло, серветка – квадрат, рамка – прямокутник і т. п.).

На заняттях я (асистент учителя) перевіряю у дитини з особливими освітніми потребами, чи може вона, користуючись однією усною інструкцією (без показу й без зразка), намалювати предмети різної величини, чи здатна вона порівняти за величиною два-три предмети і передати величини співвідношення в малюнку. Перевіряю також здатність дитини розрізнити і називати основні кольори, здійснювати добір предметів за кольором. Установлюю, чи знає дитина проміжні кольори (блакитний, світло-зелений і т. д.) і чи правильно використовує їх у своїх малюнках. Також фіксую, чи відповідає забарвлення зображених предметів їхньому реальному кольору, чи дотримується колірна послідовність у малюнках декоративного характеру.

Зображувальна діяльність створює сприятливі умови для вивчення специфічних відмінностей дітей з особливими освітніми потребами в плані орієнтування в просторі і уміння розташовувати об'єкти на площині аркуша паперу. Крім того, дає можливість проаналізувати педагогам,



як учень, аналізуючи об'єкт зображення, називає його частини і словесно позначає взаємне розташування цих частин.

Педагогічна діагностика учнів передбачає різнобічну перевірку їхньої графічної підготовленості, тобто перевірку того, як дитина володіє олівцем при проведенні вертикальних, горизонтальних і похилих ліній, як відтворює замкнуті лінії. У ході уроків малювання легше визначити, чи вміє учениця регулювати чинені під час малювання рухи, тобто послаблювати або підсилювати натиск на олівець, змінювати амплітуду рухів, прискорювати або сповільнювати їхній темп. Спостереження за дитиною під час образотворчої діяльності дозволяють виявити її мовну активність, здатність передавати в мові свій колишній досвід і супроводжувати малювання промовою, встановити здатність дитини з особливими освітніми потребами виконувати олівцем ритмічні рухи, змінювати їхній напрямок, припиняти рух там, де це потрібно. Суттєвим моментом є фіксація того, як дитина використовує допомогу педагога в освітньому процесі. Форми цієї допомоги можуть бути різні

- ♦ привернення уваги дитини до об'єкту або способу зображення («Розфарбуй краще»; «Дивись, як я роблю»);

- ♦ навідні питання, що стосуються форми, будови або розташування об'єкта;

- ♦ пораду, як краще продовжити малюнок;
- ♦ прямий показ окремого прийому зображення;
- ♦ демонстрація дії та прохання самостійно повторити цю дію;
- ♦ тривале навчання тому, як треба виконувати завдання.

Надаючи допомогу, стежу, якою мірою учениця приймає і використовує (чи виправляє помилки або механічно продовжує відтворювати те або інше зображення). Характеристика дитини з особливими освітніми потребами доповнюється важливими відомостями про стан її емоційно-вольової сфери під час образотворчої діяльності і в проміжках між заняттями. Врахування особливостей дитини (відповідь дія на пропозицію намалювати що-небудь, ставлення до труднощів, що виникають, емоційна реакція на невдачу і т.п.) дозволяє зробити заходи педагогічного впливу прямого або опосередкованого характеру на емоційну сферу з метою її розвитку і корекції. Спостереження за дитиною в процесі продуктивної діяльності допомагають накопичити дані, що розкривають особливості особистісного розвитку й діяльності учня. Знання цих особливостей істотно доповнює педагогічну характеристику дитини і дозволяє більш точно та ефективно планувати та реалізовувати корекційно-виховну роботу на всіх етапах освітнього процесу.

## БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ «НАШІ ОСОБЛИВІ ДІТИ»

(з досвіду роботи вчителя початкових класів середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 міста Северодонецька Луганської області Світлани Чічми)

**Мета:** Зняття психологічного напруження, залучення батьків до активної участі в шкільному житті їхніх дітей; формування інклюзивної компетентності в батьків; вироблення навичок адекватної допомоги в навчанні своїм дітям.

**Матеріали та обладнання:** чашка для кави, зерна кави, друковані шматочки цукру – поради, правила – піктограми, малюнки.

### Хід батьківських зборів

#### 1. Вітання

#### 2. Вправа «Посмішка»

Шановні гості, запрошуємо Вас випити філіжанку кави. Перед тим, як ми будемо пити каву, хочемо Вам запропонувати покласти в цю чашечку та передати іншому по колу свою посмішку і гарний настрій.

#### 3. Вправа «Чарівний мішечок»

**Мета:** пояснити батькам, що школа повинна стати для дітей місцем позитивних емоцій, де про них турбуються й батьки, і вчителі, що всі вони разом – одна родина.

**Завдання.** Кожний з батьків передає один одному мішечок, у якому лежать предмети, які треба відгадати на дотик. Під час відгадування вчителю можна ставити запитання, на яке він має дати відповідь «Так» або «Ні». Наприклад. «Це іграшка?» – «Ні?» – «Це малюнок?» – «Так». І так продовжується, доки хтось з батьків не відгадає, що там лежить.

**Слово вчителя.** Загадковим предметом сьогодні для вас є серця. Їх – три. Як видумаете, чому серця, і чому їх три? Перше серце – об'єднане серце наших дітей, друге – серце батьків, а третє – учителя. Ми їх розміщуємо на нашому будиночку. Вони мають нас об'єднати та стати символом нашої шкільної родини.

#### 4. Поетична хвилина

*В школі мирно вчатьсь діти –  
Це життя людського квіти!  
Серед них є більш тендітні,  
Більш допитливі й привітні,  
Більш вразливі й загадкові,  
Щочекать допомоги,  
І підтримки, і підказки,*

*І прочитаної казки.  
Дітиці, мов світ у світі,  
Потребують більше світла,  
Більшу ваги та турботи,  
Більше похвали в роботі,  
Більше ласки в кожному слові,  
Материнства і любові,  
Усмішок найбільш теплих,  
Поглядів в сто раз добріших.  
Кожен з них це – є Людина,  
Неповторна і єдина,  
Яка хоче мирно жити,  
Як і всі у школі вчитись,  
Адже знати і уміти  
Здатні й особливі діти!*

**5. Інформаційне повідомлення вчителя. Перегляд мультимедійної презентації «Інклюзивна освіта в Україні»**

**6. Вправа «Я та моя дитина»**

Як відомо, з порожньої філіжанки кави не поп'єш. Пропонуємо наповнити її кавою. А зернятками кави будуть Ваші розповіді про Вас та вашу дитину.

(Учасники передають по колу зернятка кави та розповідають про своїх дітей.)

**7. Заповнення таблиці «Сам і разом з батьками»**

Дитина виконує самостійно	Дитина виконує разом з батьками

Батьки повинні згадати і розподілити на дві колонки справи, обов'язки, які їхні діти можуть виконувати самостійно й тільки за їхньої участі.

Обговорення таблиці з питань: «Чи є у вас зіткнення з дитиною на ґрунті виконання будь-яких справ?», «Що він може виконувати і що він повинен виконувати сам?»

**8. Поради батькам**

Цукром для нашої кави будуть поради, які допоможуть вам у спілкуванні з вашими дітьми.

**При спілкуванні з дітьми не слід уживати такі, наприклад, висловлювання:**

- ♦ «Я тисячу разів казав тобі, що...»;
- ♦ «Скільки разів треба повторювати...»;
- ♦ «Про що ти тільки думаєш...»;
- ♦ «Невже тобі важко запам'ятати, що...»;

- ♦ «Ти стаєш...»;
- ♦ «Ти такий же, як...»;
- ♦ «Відчепись, ніколи мені...»;
- ♦ «Чому Олена (Настя, Ліля і т. д.) така, а ти – ні...».

**При спілкуванні з дітьми бажан евживання таких висловлювань:**

- ♦ «Ти в мене найрозумніший (красивий і т. д.)»;
- ♦ «Як добре, що в мене є ти»;
- ♦ «Ти в мене молодець»;
- ♦ «Я тебе дуже люблю»;
- ♦ «Як ти добре цезробив, навчи й мене»;
- ♦ «Дякую тобі, я тобі дуже вдячна»;
- ♦ «Якби не ти, я б ніколи з цим не впорвся».

#### 9. Вправа «Скринька побажань»

Пропоную витягнути зі скриньки собі побажання.  
(За бажанням батьки можуть уголос прочитати їх.)

#### 10. Підсумки батьківських зборів

### ТРЕНІНГОВЕ ЗАНЯТТЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

#### «ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ»

(з досвіду роботи асистента вчителя КЗ «НВК «Гарант» м. Лисичанськ Оксани Сечко)

#### Мета:

- ♦ сформувані навички та вміння щодо інклюзивної освіти
- ♦ познайомити батьків з особливостями інклюзивного навчання в системі освіти;
- ♦ сформувані толерантне ставлення до впровадження інклюзивного навчання у закладі освіти;
- ♦ розвивати почуття соціальної підтримки персональних потреб дитини з особливими освітніми потребами.

**Обладнання:** аркуші паперу, ручки, фломастери, маркери, листочки клейкого паперу у формі долоні, мультимедійна презентація, анкета «Ставлення батьків до навчання дітей з обмеженими можливостями у масовій школі».

#### Хід тренінгу:

##### 1. Вступ. Повідомлення теми та мети заняття.

Шановні батьки, я рада вас всіх вітати. Сьогодні я запрошую вас стати учасниками тренінгового заняття «Формування інклюзивної компетентності». Мета нашої зустрічі – познайомити вас з особливостями інклюзивного навчання. Слово «тренінг» означає тренування нових навичок.

Характерною особливістю сьогодення є реконструювання системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб.

## 2. Знайомство.

**Мета:** створення емоційно комфортної атмосфери довіри, розкутості, подолання сором'язливості, що сприяє результативній спільній роботі учасників тренінгу.

### Хід проведення:

Пропонуємо познайомитися з допомогою такої гри: увявіть вашу дитину героєм мультика, поясніть чому: «Мене звать Оксана, моя дитина Лунтик, бо дуже добра, життєрадісна... і т. д.» Це допоможе зрозуміти що діти усі різні не діляться тільки на нормотипових і дітей з ООП.

## 3. Мінілекція.

**Державну політику що до освіти дітей з особливими потребами визначають:**

- ◆ Конституція України
- ◆ Конвенція про права дитини, з інвалідністю
- ◆ Закон України
- ◆ Укази розпорядження Президента України
- ◆ Акти: Кабінету Міністрів України, МОН
- ◆ Міжнародні акти, що визначають освітню політику дітей з особливими освітніми проблемами
- ◆ Конвенція ООН про права дитини СТ 3
- ◆ Конвенція права осіб з інвалідністю.

Важливо розуміти і відстоювати свої права та права дитини.

Важлива роль у процесі соціального інтегрування дитини з порушеннями розвитку відводиться сім'ї, яка в ідеалі виступає одним із основних факторів її «входження» в систему суспільних відносин. Особливості сім'ї, її активності у процесі розвитку й освіти дитини визначає її психофізичний і соціокультурний статус в майбутньому, рівень реабілітаційного та соціально інтеграційного потенціалу, ступінь готовності до інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти. Сучасна сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку поряд з традиційними функціями має виконувати і низку специфічних, у зв'язку з наявністю у дитини психічного та (або) фізичного порушення розвитку (абілітаційно реабілітаційна, корекційна, компенсаторна).

## 4. Вправа «Приймаю – не приймаю».

**Мета:** вивчення думки батьків про інклюзію, з'ясування проблемних питань, що викликають у них занепокоєння, та їхнього ставлення до такої моделі освіти.

Хід проведення:

Учасникам пропонуються твердження, з якими вони мають погодитися або не погодитися. Тренер роздає кожному учасникові по одній картці червоного та білого кольору. Тренер зачитує твердження. Учасник, який погоджується з даним твердженням, має підняти картку білого кольору. Якщо не погоджується – картку червоного кольору. Усі учасники піднімають картки разом. Після озвучення кожного твердження тренер пропонує учасникам обговорити їхні відповіді.

Приклад тверджень:

- ♦ Учні з обмеженими можливостями краще опановують навчальну програму в спеціальних класах, ніж у звичайних.
- ♦ Ровесники з типовим розвитком не приймуть дитину з особливими потребами, і вона опиниться в соціальній ізоляції.
- ♦ Дитина з особливими освітніми потребами має право навчатися у звичайному закладі освіти.
- ♦ Навчання в одному класі з дитиною з особливими освітніми потребами може негативно позначитися на емоційному розвитку дитини з типовим розвитком.
- ♦ Дитина з обмеженими можливостями повинна мати такі самі права й переваги, якими користуються в школі інші діти.
- ♦ Учителі масової школи ставляться до дітей з особливими потребами інакше, ніж до інших дітей.
- ♦ Батьки учнів із типовим розвитком не хочуть, щоб діти з обмеженими можливостями були в одному класі з їхніми дітьми.
- ♦ Інклюзія допомагає краще підготувати до реального життя однокласників із типовим розвитком.
- ♦ В інклюзивному освітньому середовищі діти з типовим розвитком більше дізнаються про відмінності.

Запитання для обговорення в групі після завершення вправи:

- ♦ Чи легко вам було демонструвати й висловлювати своє ставлення до поданих тверджень?
  - ♦ Чи почули ви думки або позиції, які вас здивували?
  - ♦ Чи важливо з'ясувати усі ці питання?
5. **Вправа «Вчимося цінувати індивідуальність».**

Мета: навчити цінувати індивідуальність, приймати людей такими, якими вони є.

Хід проведення:

Тренер. Ми часто хочемо бути точно такими, як інші, і страждаємо, коли відчуваємо, що відрізняємося від інших. Іноді дійсно добре, коли ми як всі, але не менш важлива і наша індивідуальність. Її можна і потрібно цінувати! Якби ми вміли цінувати власну індивідуальність, нам було б легше приймати індивідуальність партнера.

Кожному учаснику пропонується на аркуші паперу написати 3 ознаки, які відрізняють його від всіх інших членів групи. Інформація повинна мати позитивний характер (зовнішній вигляд, вміння, чесноти, таланти, життєві принципи тощо).

Запитайте дозволу в учасників зібрати записи та зачитати їх, а члени групи будуть відгадувати, хто може бути автором.

Запитання для обговорення в групі після завершення вправи:

♦ Чи легко вам було знайти три ознаки, які відрізняють вас від інших?

- ♦ Чи здатні ви приймати індивідуальність іншої людини?
- ♦ Які зробили висновки? Що хотіли би додати?

#### 6. Рефлексія. Підсумки тренінгу.

Тренер. Чомусь ми часто забуваємо про зв'язок між почуттями та розумом, про терпіння один до одного, про вміння та необхідність достойно переживати не тільки радість, але і біль, горе, страждання, про те, що чужого болю не буває... Завдання школи полягає з одного боку в тому, щоб досягти шанобливого ставлення окремо взятого школяра до інших, сприйняття іншої особи, як рівноцінної, з іншого боку – критично ставитись до власних поглядів і принципів. Дитина з особливими потребами, це швидше наявні соціальні бар'єри та недоліки середовища, аніж наявні у неї вади або порушення.

Запитання для обговорення:

- ♦ Про що змусив тренінг задуматися?
- ♦ Що надавало сили, вселяло впевненість?
- ♦ Яку «спрагу» (у чому?) допоміг тренінг вгамувати?
- ♦ Що хотілося б виправити / змінити?
- ♦ Які моменти зустрічі краще б не відбувалися взагалі?
- ♦ Чи справдилися ваші очікування?

### РОБОТА З БАТЬКАМИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (розробка батьківських зборів)

(з досвіду роботи завідувача закладу дошкільної освіти № 3 «Дюймовочка» м. Лисичанська Олени Дьоміної)

Шановні батьки! Відповідно до вимог сьогодення, державної підтримки та завдань сучасної освіти в дошкільних та загальноосвітніх закладах м. Лисичанськ ведеться активно робота щодо впровадження інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами. Для вас – дорожня карта, відповіді на запитання, які цікавлять батьків та громадськість стосовно розуміння інклюзії та алгоритму дій батьків дітей з особливими освітніми потребами.

*Сучасний дошкільний навчальний заклад відкритий для всіх дітей. Включення дітей з особливими потребами в освітній процес дошкільного навчального закладу змінює передусім установки педагогів на розуміння особливостей розвитку дітей та врахування їхніх особливих потреб та потенційних можливостей розвитку в навчально-виховній роботі. Особливості дітей із порушеннями психофізичного розвитку неможливо нівелювати, тому потрібно змінювати організацію освітнього процесу в групі задля вирішення завдань навчання, виховання і розвитку всіх дітей в групі.*

### 1. Основні терміни та законодавча база

#### Що таке інклюзія?

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. Інклюзія – це процес реального включення дітей з особливими потребами, з інвалідністю в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства.

#### Що таке інклюзивне навчання?

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання наявних ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Діти з особливими освітніми потребами – діти сліпі та із зниженим зором, глухі та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, діти із складними вадами розвитку (зокрема діти з розладами аутичного спектра).

Головна мета створення інклюзивних груп та класів – задоволення соціальних та освітніх потреб, організація корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю.

2. Висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини від Лисичанського інклюзивно-ресурсного центру Лисичанської міської ради Луганської області надається дитині з особливими



потребами після консультації тільки в присутності батьків, в якому вказана рекомендована форма навчання та розвитку на основі потреб дитини.

3. Співбесіда в освітньому закладі.

Директору освітнього закладу подається і обов'язково реєструється Заява на зарахування дитини і висновок ІРЦ, обов'язковий на даний час документ, підтверджуючий потреби дитини. Уточняється термін часу для узгодження дій з управлінням (відділом) освіти для відкриття інклюзивної групи та зарахування дитини до освітнього закладу, можливість створення умов для перебування дитини, безпечного навчального середовища, забезпеченість спеціалістами тощо. Якщо директор освітнього закладу відмовляється прийняти дитину до садочка або школи, він повинен надати батькам письмову відмову зі вказівкою причин відмови. Батьки звертаються до відділу (управління) освітою з проханням вирішити питання організації інклюзивного навчання дитини (додають копію зареєстрованої заяви та відмову директора освітнього закладу).

4. При відсутності інклюзивної групи у садочку, інклюзивного класу школи керівник подає клопотання до органу управління освітою (відділу) щодо її відкриття та необхідності створення відповідних умов для забезпечення повноцінного навчання дитини (у закладах дошкільної освіти, інклюзивні групи відкриваються, як правило, з вересня).

5. Органи управління освітою приймають рішення щодо створення необхідних умов перебування дитини з особливими потребами в освітньому закладі. У разі неможливості створення таких умов, місцеві органи освіти можуть запропонувати батькам інший дошкільний заклад, в якому створені умови, або є можливість їх створити.

6. Перелік документів при влаштуванні дитини з особливими потребами у заклади освіти

До заяви батьків або осіб, які їх замінюють, додаються:

- ◆ медична довідка з висновком лікаря, що дитина може відвідувати освітній заклад;
- ◆ довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення;
- ◆ свідоцтво про народження;
- ◆ висновок ІРЦ;
- ◆ якщо дитина з інвалідністю – відповідні підтверджуючі документи або копії посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам»;
- ◆ копія індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда;
- ◆ направлення місцевого органу управління освітою (заклади дошкільної освіти).

7. При зарахуванні до освітнього закладу складається індивідуальна програма розвитку дитини. На основі висновку і рекомендацій ІРЦ її розробляє група фахівців освітнього закладу з обов'язковим залученням батьків.

До планування роботи з дитиною із особливими освітніми потребами можуть залучатися фахівці ІРЦ, навчально-реабілітаційних центрів, інших навчальних закладів.

8. Для забезпечення особистісно-орієнтованого підходу та організації корекційної роботи в інклюзивній групі штатним розписом в заклад передбачається: 1 ставка асистента вихователя на 1 інклюзивну групу; 1 ставка асистента вчителя на інклюзивний клас. За письмовою заявою батьків, або осіб, що їх замінюють, адміністрація освітнього закладу надає дозвіл доступу до освітнього процесу асистента дитини з особливими потребами на громадських (волонтерських) засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел не заборонених законодавством. (Медична книжка для асистента дитини – обов'язкова і зберігається у медичному кабінеті)

9. Протипоказаннями для прийому дітей до інклюзивних груп та класів закладів освіти є:

- ♦ III і IV ступені порушень функцій організму, які не сумісні з перебуванням дитини в організованому колективі;
- ♦ всі хвороби у гострому періоді, хронічні хвороби в стадії загострення, всі хвороби, які потребують стаціонарного лікування, гострі інфекційні захворювання до закінчення строку карантину.

#### **Пам'ятка: «Як говорити з дитиною про її особливі потреби у навчанні»**

- ♦ давайте окремі поради, котрі б допомогли Вашій дитині зрозуміти, що їй допомагає вчитися краще, наприклад: «Мені здається, що ти краще запам'ятовуєш інформацію, коли бачиш предмети»;
- ♦ якщо необхідно, пояснюйте своїй дитині результати оцінювання, щоб вона краще розуміла свої можливості та потреби, а також їхню пов'язаність з навчанням та життям;
- ♦ пояснюйте, що кожна людина навчається зі своєю швидкістю та особливим підходом. Наприклад, одні діти навчаються краще, коли прослухають пропоновані їм матеріали, а інші – коли прочитають або побачать на власні очі;
- ♦ використовуйте слова, котрі Ваша дитина розуміє;
- ♦ наголошуйте на тому, що Ваша дитина не лишається на самоті зі своїми проблемами. Їй зможуть допомогти батьки, родина та персонал школи;
- ♦ допомогу, котру буде отримувати Ваша дитина, опишіть конкретно, реалістично та в позитивному світлі;

- ♦ обговоріть, як потрібно реагувати на можливі образи від однолітків;
- ♦ проводьте рольові ігри, моделюючи можливі складні ситуації в школі;
- ♦ шукайте можливостей підтримки та інформаційного забезпечення. Коли Ваша дитина зростатиме, допомагайте їй робити це самостійно, щоб з часом вона могла захищати право на свої власні освітні потреби;
- ♦ доцільно заохочувати свою дитину до активної участі у складанні Індивідуальної програми розвитку та встановленні реалістичних цілей за результатами навчання;
- ♦ дайте почитати дитині книги, в яких описуються проблеми, подібні до її проблем. Книги надають дітям можливість встановлювати зв'язки між подіями та головними героями і проводити паралелі з їхнім власним життям. Саме так часто пом'якшується відчуття самотності, сум'яття чи ізоляції. Діти можуть у житті опиратися на мудрість та моделі поведінки, запозичені з прочитаних чи прослуханих книжок.

### **Підбадьоруйте**

Після того, як сім'я вперше дізналася, що у дитини можуть бути особливі потреби, їй може знадобитися час для адаптації. Дитині також може бути нелегко в цей період. Підбадьоруйте дитину, більше звертайте увагу на її сильні сторони – це допоможе сформувати рівновагу зі зойно виявленими проблемами. Здібності є в усіх дітей, їх потрібно лише виявити і розвивати. Хваліть завжди за конкретну дію, будьте красномовними:

- ♦ «Ти дуже добре зробив ...»
- ♦ «Я бачу, що ти набагато краще вчишся, коли ...»
- ♦ «Я помітив покращення в ...»
- ♦ «Давай разом попрацюємо над ...»
- ♦ «Я дуже ціную твою значну роботу та зусилля, витрачені на ...»
- ♦ «Чим я можу тобі допомогти...», «Я бачу, ти добре попрацював над...», «Дякую, що ти ретельно виконав завдання».

Будьте готові допомагати дитині, однак за найменшої можливості посилюйте її незалежність. Підбадьоруйте та заохочуйте дитину, щоб формувати її самостійність та впевненість:

- ♦ складіть список усіх сильних сторін та потреб своєї дитини та часто звертайтеся до нього;
- ♦ якщо можливо, допомагайте Вашій дитині висловлювати свої думки. Для зразку висловлюйте перед нею свої думки вголос;
- ♦ робіть наголос на позитивному: визначайте, підтримуйте та формуйте сильні сторони своєї дитини. Створіть ситуації, де ці сильні сторони можуть якнайкраще проявлятися. Визнання та похвала від інших утворюють міцне підґрунтя для навчання новим та незнайомим навичкам чи завданням. Уникайте порівняння дитини з іншими дітьми, оскільки це нівелює унікальність кожної особи;

- ♦ надавайте Вашій дитині можливості навчитися новому – займатися спортом чи рукоділлям. Дітям потрібно відчувати, що вони щось вміють або знають, як робити;
- ♦ створюйте для своєї дитини та підтримуйте ситуації, в яких вона відчуватиме задоволення від допомоги іншим;
- ♦ допомагайте своїй дитині гордитися її етнічним походженням. Розкажіть їй про корені та історію своєї сім'ї. Разом досліджуйте своє родове дерево. З цими знаннями у дитини сформується глибоке відчуття самоідентифікації;
- ♦ сформууйте стабільні зразки суспільної поведінки. Вони допоможуть дітям почуватися більш захищеними і краще розв'язувати низку соціальних проблем;
- ♦ вдома прививайте своїй дитині ставлення «я можу», щоб вона впевнено пробувала нові навички. Коли дитині не вдається досягати успіху, намагайтеся виробити в неї ставлення до цього як до навчання, а не як до поразок. Запитуйте: «І чого ти навчився?» або «Що ти зробиш по-іншому наступного разу?».

### **Навчайте дитину навичок ухвалення рішень**

Упевненість приходить тоді, коли дитина має навички вирішення проблем для прийняття правильних життєвих рішень. Дітям потрібен набір навичок, котрі б допомагали приймати рішення у мінливих умовах. Щоб допомогти своїй дитині вирішувати проблеми, застосовуйте просту модель їх розв'язання, зразок якої надається далі.

- ♦ Використовуйте стратегію заспокоєння – перед прийняттям рішення порадуйте до десяти або поговоріть самі з собою.
- ♦ Визначте проблему. Нехай Ваша дитина висловить наявну проблему своїми словами. Можливо, Вам потрібно буде задавати їй питання, щоб допомогти у цьому.
- ♦ Сформулюйте можливі шляхи вирішення. Не критикуйте жодну ідею.
- ♦ Відкиньте варіанти, які будуть незручними або непосильними для Вашої дитини.
- ♦ Зважте всі «за» та «проти» тих варіантів, що залишилися, а потім виберіть найкращий з них. Запитайте: «Що буде, якщо ти спробуєш ось так?»
- ♦ Обговоріть, що слід робити для втілення цього рішення і як діяти в разі виникнення проблем.
- ♦ Після прийняття рішення – дійте.
- ♦ Оцініть це рішення. Наскільки воно було вдалим. Що можна наступного разу зробити по-іншому? Чого Ви навчилися?
- ♦ Моделюйте навички вирішення проблем своєї дитини. Обговоріть шляхи співпраці та активної роботи з партнерами для пошуку взаємовигідних рішень.

### **Формуйте комунікаційні навички**

Покращення комунікаційних навичок дитини підвищує її шанси стати впевненою, незалежною та успішною дорослою людиною. Ефективні комунікаційні навички дозволяють дітям висловлювати свої потреби та побажання, розвивати соціальні стосунки.

- ♦ Заохочуйте свою дитину висловлювати власні ідеї, почуття, думки та погляди, а самі активно слухайте. У сім'ї обговорюйте події під час споживання їжі, поїздки на машині, прогулянок або перед сном.

- ♦ Слухайте свою дитину. Вставляйте кілька слів, щоб підбадьорити, заохотити до спілкування. Коли навички активного слухання моделюються вдома, дитина, швидше за все, буде повторювати їх під час свого спілкування з іншими.

- ♦ Заохочуйте свою дитину ставити запитання.

- ♦ Давайте своїй дитині можливість спілкуватися з різноманітними людьми: сусідами, членами родини, меншими дітьми чи професіоналами.

- ♦ Для тренування комунікацій в різноманітних ситуаціях використовуйте рольові ігри.

### **Стимулюйте дружні стосунки**

Дітям з особливими потребами можуть знадобитися підтримка та заохочення до встановлення дружніх стосунків. Взаємодіючи з іншими людьми, діти вчаться вирішувати свої власні конфлікти, розуміти суспільні рамки, здобувати повагу інших та розвивати чуттєвість до унікальних потреб оточуючих. А для цього:

- ♦ Обговорюйте елементи дружби – повагу, довіру, задоволення, прийняття.

- ♦ Заохочуйте дітей запрошувати їхніх друзів до себе додому.

- ♦ Запросіть друга Вашої дитини на якусь сімейну подію.

- ♦ Запропонуйте групи, команди чи організації, до яких може приєднатися Ваша дитина – часто дружба виникає в організаціях, де в дітей є спільні інтереси.

- ♦ Заохочуйте дитину ставити питання та демонструвати інтерес щодо оточуючих.

Дякую за увагу.

1. <http://zosh12.kupyansk.info/info/page/12725>

2. <https://dnz6.edu.vn.ua/batkvskij-vseobuch/218-ldity-z-osoblyvymy-osvitymy-potrebamy-v-dnz-za-osvitnoju-programoju-dlja-ditej-vid-2-do-7-rokiv-ldytynar-.html>

3. <https://dnz13gvozduhka.jimdo.com/>

## ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ВЧИТЕЛЕМ ТА АСИСТЕНТОМ УЧИТЕЛЯ

(з досвіду роботи асистента вчителя середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 11 міста Северодонецька Луганської області Любові Тарасенко)

**Тема підсумкового уроку тематичного тижня:** «Світ тварин» у 2 класі.

**Мета:** закріпити знання учнів про дивовижний світ тварин; формувати уявлення про різноманітність тваринного світу у природі; удосконалювати вміння виконувати арифметичні дії та розв'язувати різні життєві проблеми, учити висловлювати, обґрунтовувати свою думку, формувати навички дослідницької роботи, розширювати уяву про тварин, що занесені до Червоної книги України, розширювати кругозір, формувати пізнавальні інтереси; учити спостерігати за тваринами, порівнювати їхні умови життя; виховувати дбайливе ставлення до тваринного світу через природничу, мовно – літературну і математичну галузі.

Освітні галузі: природнича, мовно – літературна, математична, мистецька.

### Хід уроку

#### Ранкова зустріч

##### 1. Вітання.

– Доброго ранку, небо блакитне!

Доброго ранку, сонцепривітне!

Доброго ранку, співучі пташки!

Доброго ранку, швидкі мурашки!

Доброго ранку, маленькі зайчата!

Доброго ранку, прудкі медвежата!

Я вас вітаю, люблю, пізнаю,

Бо ми живемо в одному краю.

Привітаймо одне одного в особливій формі:

– як лисичка «хвостиком»;

– як зайчик вухками;

– як вовчок – сірий бочок;

– як песик лапкою;

– як котик «мур-мур».

##### 2. Обмін інформацією: Вікторина

Природнича галузь

– Які види тварин є? (дикі, свійські)

– Як дикі тварини стали свійськими?

– Кого першого приручила людина?

– А хтогуляє «сама по собі»?

– Як на Україні захищають тварин? (Червона книга України, заповідники, зоопарки)

– Кого можна зустріти в зоопарку?

Перегляд відеоролика про тварин (**технічний супровід ролика забезпечує асистент учителя**)

**Вправа «Крісло автора» (проводить асистент учителя)**

Показати фото улюбленця сім'ї, домашньої тваринки, розказати про неї (інформацію готують учні, у яких є домашні тварини).

**3. Заняття по групах (з I групою працює вчитель, з II групою працює асистент учителя)**

«Загадковий мішечок»

(Лежить маленька іграшка білочка з горішками)

– Діти, ви можете сказати по 1 слову, щоб відгадати, що заховалось у мішечку. Я маю право відповісти лише «так» або «ні». (Опис тварини дітьми). Нагорода переможцю! «Трон переможця».

Гра «Юні дослідники» Зустріч з динозаврами

Учням пропонують визначити, які сліди мали динозаври. Вони мають прочитати опис і знайти відповідність (дітям з особливими освітніми потребами завдання читає асистент учителя).

Дидактична гра «Знайди і поясни»

– Серед поданих малюнків у кожному ряду одне зображення зайве. Яке саме? Чому?

– Дайте загальну назву предметам кожного ряду.

**Дидактична гра «Хто що їсть?» (проводить асистент учителя)**

Учням пропонують підібрати з різних карток відповідність тварини та їжі.

Мовно – літературнагалузь

**Інсценізація віршиків (асистент учителя додатково пояснює, допомагає дітям, у яких в ході завдання виникають труднощі)**

«Хто найкращий?» Б. Шрубенко

Синиця: – Я найкраща у світі птиця! –

Гордо мовиласиниця, –

В мене пір'я не просте,

А зелено – золоте,

Жовті груди, чорна шапка

І тоненькі ніжні лапки.

Орел: – Красень я! – Десь від джерел

Гучно вимовив орел. –

Це пора б усім збагнути:

В мене дзьоб гачком загнутий.

Павич: – Що за гамір, в чому річ? –

У розмову встряв павич.  
 – Я король краси єдиний,  
 В мене хвіст казково дивний,  
 Наче віяло мигтить,  
 Срібним полум'ям горить.  
 Пінгвін: Запищав пінгвін: – Ви чули?  
 А про мене вже й забули?  
 На мені ж то не сіряк.  
 А прекрасний чорний фрак.  
 Ще й манишка сніжно – біла  
 Вас усіх би засліпила.  
 Дятел: Мовив дятел: – Просто сміх.  
 Соромно мені за всіх.  
 Я гадаю, той найкращий,  
 Хто в роботі не ледащо!  
 – Діти, як ви гадаєте, хто має рацію? Чому?  
**«Чому Тимко подряпаний»**  
 – Чому це ти подряпаний? –  
 Юрко Тимка пита.  
 Тимко йому відказує:  
 – Та я ж купав kota!  
 – А я от не подряпаний.  
 Хоч теж купав свого...  
 – Еге ж, ти не викручував  
 І не сушив його!  
 – Діти, назвіть персонажів вірша.  
 – Чи можна назвати Тимка турботливим? Що ти йому порадиш?

**Робота в групах (з двома групами працює вчитель, з двома групами працює асистент учителя)**

Команди «Мудрі совенята»  
 «Швидкі оленята»  
 «Хитрі лисички»  
 «Пухнасті ведмежата»

Пропоную дітям об'єднатися в групи. Намалювати велику емблему, назву своєї команди.

– А тепер: сідаємому ракету. Летимо на Марс. Покажемо інопланетянам свої емблеми – плакати. Розкажемо про цих тварин планети Земля.

Увага! Зручніше займайте місця.

10,9,8,7,6,5,4,3,2,1,0 – Полетіли! Старт!

0,1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 – Посадка на Марсі. Фініш!

– А зараз кожна команда задає іншій загадки про тварин.



Пролетіло на хвості, та й сховалось в хворості (Білка)

Хто родиться з бородою? (Коза, цап)

І вдень, і вночі у кожусі на печі (Кіт)

Маленьке, сіреньке, а хвостик як шило (Миша)

Хто на собіліс носить? (Олень)

Хто спить, а очей не заплющує? (Заєць)

Повзунповзе, на базар голківезе (Іжак)

Б'ється, стука молоток, поправляє нам садок (Дятел)

Щоденні новини:

– Діти, на Україні є «Червона книга» для збереження видів рідкісних тварин.

Скласти пазли із зображенням диких тварин із «Червоної книги».

– Діти! Зверніть увагу з яких літер починаються назви цих тварин?

– Чи вмiєте ви читати ці букви?

– Викладемо ці слова із розрізної азбуки. Прочитайте (**асистент учителя контролює виконання завдання учнями з особливими освітніми потребами**)

– Складіть схеми слів.

– Яку б тваринку ви хотіли б мати вдома? Викладіть і прочитайте це слово (діти з особливими освітніми потребами знаходять зображення тварин серед заготованих карток)

– А зараз послухайте казку про тварин «Рукавичка» (магнітофонний запис).

– Хто обрав собі за житло дідову рукавичку?

– Поясніть, чому мишку названо шкяроботушкою, жабку – скрекотушкою, зайчика – побігайчиком?

**Математична галузь**

– А тепер, увага, діти! Порахуйте скільки тваринок у казці? (7) Діти, який сьогодні день?

– А скільки всього днів у тижні? (7)

– А скільки букв у слові «тварини»? (7)

– Отже, сьогодні ми закріплюємо склад числа 7. Додавання і віднімання числа 7.

– Розв'язання виразів за варіантами:

Обчисли:

**І в. II в. (з II варіантом працює асистент)**

$4+2+1$   $7-3-2$   $3+2+2$   $7-2-3$

$3+0+4$   $7-1-4$   $1+4+2$   $7-4-1$

$1+2+3$   $7-5-2$   $5+1+1$   $7-2-5$

– На дошці предметні малюнки і запис:

Творча робота над задачею.

– Три білих кролики зустріли 4 сірих кроликів. Скільки кроликів зустрілося?



4+3



7-3

– Хто із звірят правильно розв'язав задачу?

– Як треба замінити запитання задачі, щоб розв'язати її дією віднімання? Розташуйте літери в порядку зростання чисел. Прочитайте.

А И Т Н В Р И

3 5 1 6 2 4 7 (Тварини)

**Мистецька галузь**

– А зараз ми підемо з вами до парку і подивимось, які тварини мешкають у нашій місцевості (білочки, дикі качки, дятли, синички, горобці, голуби)

– Це які тварини дикі чи свійські? Що вам запам'яталося протягом тижня?

– Давайте погодуємо їх.

**Гра «Чим нагодуєте птахів?» (проводить асистент)**

4. Підсумок

А свої спостереження за тваринами спробуйте відобразити у малюнках. Ми зробимо виставку – презентацію тижня «Життя тварин», «Брати наші менші». Всі діти великі розумники і розумнички!

Дякую за роботу!

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навч-метод. посіб. / Дятленко Н. М., та ін., / за заг. ред. М. Ф. Войцехівського. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навч-метод. посіб./за ред. А. А. Колупаєвої. Київ : вид. гр. «А.С.К.», 2012. 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання : *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. 2016. No 7. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/dmitrijeva-iv-komandna-vzajemodija-fahivciv-u-procesi-individualnogo-suprovodu-ditini-v-umovah-inkluzivnogo-navchannja.html> (дата звернення: 05.05.2019).
4. Єфімова С. М. Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності: метод. посіб. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. 152 с.
5. Інвалідність та суспільство: навч. посіб. / Байда Л., Красюкова – Еннс О. та ін.; під заг. ред. Л. Байди, О. Красюкової-Еннс. Київ : видавн. поліграф. центр «Київський університет», 2012. 188 с.
6. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: навч-метод. посіб. / Кол. авторів: Патрикеева О. О., та ін./ під заг. ред.. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 110 с.
7. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навч.метод. посіб. / Кол. упорядників: Патрикеева О. О. та ін./ Під заг. ред. В.І. Шинкаренко. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. 96 с.
8. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; перекл. з англ. Київ.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015.190 с. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2015.09.03/2/IndexForInclusion.pdf> (дата звернення:15.05.2019).
9. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч-метод. посіб. /Сак Т. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011(Серія «Інклюзивна освіта»)
10. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogiv i batkiv / укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016.68 с.
11. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / Колупаєва А. та ін.. Київ : Директор школи. Шкільний світ. 2011. № 7. С. 17–22.
12. Паливода А. В. Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади: посіб. Київ. 2012. 120 с.
13. Інклюзивний клас : асистенти вчителя допомагають учням з особливими освітніми потребами. URL: <https://studway.com.ua/inkluzivniy-klas/> (дата звернення: 15.08.2019).

14. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практич. посіб. / Тім Лорман, Джоана Блейз, Девід Харві, перекл. з англ., 2013.

15. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами / Колупаєва А. та ін. Київ : Директор школи. Шкільний світ. 2011. № 10. С. 1, 20–25.

16. Колупаєва А. А., Данілявічюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навч-метод. посіб. / Колупаєва А. А., Данілявічюте Е. А., Литовченко С. В. Київ : вид. гр. «А.С.К.», 2012. 197 с.

17. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. А. Колупаєва. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с. (*Інклюзивна освіта*). Бібліогр.с. 240–269.

18. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навч-метод. посіб. Київ, 2010. 96 с. (Серія «Інклюзивна освіта»)

19. Луценко І. В., Найда Ю. М. Диференційоване викладання: реалізація підходу URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-30566945> (дата звернення: 03.08.2019).

20. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навч-метод. посіб. для студ. напряму підг. «Дошкільна освіта». Вид. 2-ге. Київ./ ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 288 с.

21. Методичні рекомендації «Особливості організації освітнього процесу у закладах освіти з інклюзивною формою навчання»: URL: <http://www.svyatoshinruo.kiev.ua/2018-02-23-07-43-52/2018-02-23-07-58-53/6740--q-> (дата звернення: 13.08.2019).

22. Мінрегіон затвердив нові ДБН «Інклюзивність будівель і споруд». URL: <http://ud.org.ua/novini-ta-podiji/349-minregion-zatverdiv-novi-dbn-inklyuzivnist-budivel-i-sporud> (дата звернення: 07.08.2019).

23. Навчально-методичний посібник «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти : керівництво для тренерів», 2018. 174 с.

24. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.

25. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта : посіб./ Чорнобой Е., Красюкова-Еннз О. Київ : Паливода А. В., 2012. 32 с.

26. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ. Навчально-методичний посібник / Компанець Н. М., Луценко І. В., Коваль Л. В. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.

27. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч-метод. посіб. / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.

29. Основи інклюзивної освіти : Навч. метод. посіб. / МОН молодь спорту України, НАПН України, Ін-т спец. Педагогіки/під заг.ред. А. А. Колупаєвої. Київ : вид. «А.С.К.», 2012. 308 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

30. 10 правил комунікації з батьками дітей з особливими освітніми потребами. URL:<https://nus.org.ua/articles/10-pravyl-komunikatsiyi-z-batkamy-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/>(дата звернення: 06.08.2019).

31. Підтримай себе – підтримай дитину : путівник для батьків дітей з особливими потребами / Методичні матеріали / Авторський колектив проекту «Інклюзивна освіта: крок за кроком», – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 34 с.

32. Працюємо разом : дитина з особливими потребами в школі. Довідник для батьків. Досвід Канади : посіб. Київ : Паливода А. В., 2012. 50 с.

33. Розвиток політики інклюзивних шкіл. Інтегроване планування послуг, їх на-дання та фінансування в Канаді : посіб. / Блейз Дж., Чорнобай Е., Крокер Ш., Страт Е., Красюкова-Еннс О. / за ред. О. Красюкової-Еннс. Київ : Паливода А. В., 2012. 46 с.

34. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. курс і наук.-метод. посіб. / Сак Т. В. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с.

35. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні : попередній аналіз ситуації / Інклюзивна освіта. Збірник матеріалів проекту. Київ.: 2013. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/31/>(дата звернення: 23.05.2019).

36. Софій Н. Демократична освіта – освіта без упереджень та стереотипів // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Київ, 2000. С. 10–14.

37. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. / укладач Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.

38. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: метод. посіб. / за заг. ред. Н. З. Софій, Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

39. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2012. 120 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

40. Чайковський М. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf> (дата звернення: 15.08.2019).

41. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник Ш 37. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

42. Школа для кожного : посіб. / упорядник: Л. Ю. Байда. Київ, 2015. 60 с.

*Методичний посібник*

# ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Редактор *Л. П. Гобельовська*  
Дизайн та верстка *Ю. Ф. Власова*  
Дизайн обкладинки *А. І. Степаненко*  
Літературний редактор, коректор *О. В. Коган*

Підписано до друку 29.11.2019 р.  
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.  
Гарнітура AdonisC. Ум. друк. арк. 6,39.  
Наклад 110 прим. Зам. № МА00-001582

Видавець і виготовлювач:  
ТОВ «Друкарня Мадрид»  
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11  
Тел.: (057) 756-53-25  
[www.madrid.in.ua](http://www.madrid.in.ua) [info@madrid.in.ua](mailto:info@madrid.in.ua)  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:  
ДК № 4399 від 27.08.2012 року